KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ

kıyı

66

YIL: 6 ● EYLÜL 1991 ● 4000 TL.

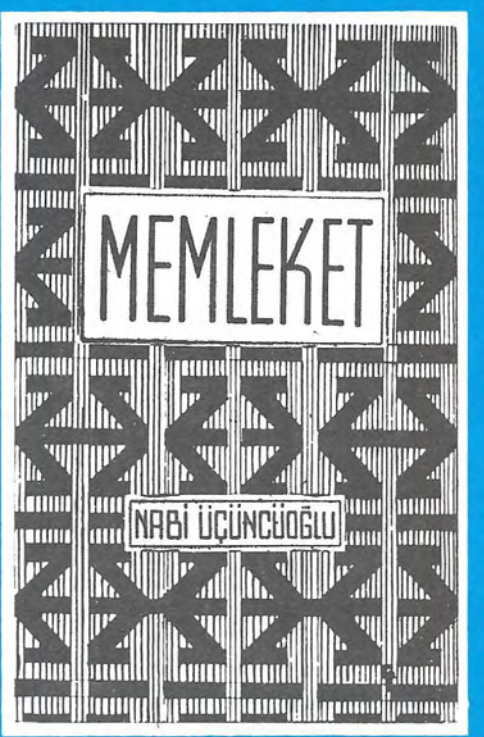

"kar yağıyor ayışığına"
NABİ ÜÇÜNCÜOĞLU'NA SAYGI

bu sayıda: ● ismet zeki eyuboğlu ● şinasi özdenoğlu ● m. mahzun doğan ● gülşen öztürk ● fahrettin demir ● ahmet özer ● gülseren engin ● m. reşat sümerkan ● bekir semerci ● mehmet cemil uğurlu ● nusret kemal otyam ● hüseyin atabaş ● nuri can ● mehmet güler ● gülçin üstüntaş ● nabi üçüncüoğlu ● âdli gülvahaboğlu ● orhan özdemir ● timuçin özyürekli ● mehmet aydın ● vedat yazıcı ● mehmet cimi ● nadir gezer ● emine erbaş ● muzaffer uyguner ● çiğdem sezer ● ibrahim dizman

KIYI'dan

● Nabi Üçüncüoğlu adına açtığımız şiir yarışmasının, yarışma koşullarıyla seçici kurulunu oluşturan üyeleri, bu sayımızda açıklıyoruz. Bu sayımızın "atardamar" bölümünde de onun ilk ve tek kitabı olan MEMLEKET'i 1961 yılında yayımlandığı biçimde, yazımına dokunmadan -30 yıl sonra- bütünüyle okurlarımıza sunuyoruz. Onun şiirinin büyük toplamını veren bu kitabının ardından, ödül gününe değin kişiliğini yansıtan çeşitli yazılar yayımlama amacındayız.

● Şairlerimize duyuru;
Ömrünü ülkemizin dört bir yanında şiir kitabı yayımlayan şairlerin kitaplarını derlemeye adamış, bir şiir sevdalısı sevgili Arslan Pulathaneli'nin kitaplığında sizin de bir yerinizin olmasını ister misiniz?
Dergimizin bir ricası: Kitaplığında 20 bin cilt şiir kitabı bulunan sevgili Pulathaneli'nin adresini aşağıda veriyoruz. Onun binlerce kişiyle yazışmasına bir kolaylık getirelim. Yayımlanacak kitaplarınızdan birini imzalayıp kendisine iletirseniz, şiir dünyasını daha da güzelleştirirsiniz.
İlginize şimdiden teşekkür ediyoruz.
Adres: Arslan Pulathaneli, Kunduracılar Cad. No.: 82 61200 - TRABZON

● Milliyet gazetesinin yurtdışındaki okurları arasında açtığı ÖRSAN ÖYMEN RÖPORTAJ YARIŞMASI sonuçlandı.
Yarışma sonucunda şair ve yazar arkadaşımız Sıtkı Salih Gör, "SİBEL" adlı yazısıyla birinci; Murat Can, "DİLLİNİN ANLATAMADIKLARI" yazısıyla ikinci, Selman Eriş Ülger de "ATATÜRK İLE DOĞUM GÜNÜNDE RÖPORTAJ" yazısıyla üçüncü oldular.
Yarışmada finale kalan Mazhar Kuğu'nun "YURTDIŞI İŞÇİ BAKANI İLE RÖPORTAJ" adlı yazısı da seçici kurul tarafından özel ödüle değer bulundu.
Ödül alan sanatçıları kutluyoruz.

● 1991 yılının 1 ocak günü yitirdiğimiz gazeteci - yazar Cemal Azmi Tellioğlu'yla geçen yıl GAP TV'si adına yapılan program temmuz ayında belirtilen TV tarafından yayımlandı.
Ömrünün yetmiş yılı basın alanında yoğun üretimlerle geçen Tellioğlu'yla önceki sayılarımızın birinde bir söyleşi yayımlanmıştı. Üzüntümüz, TV'de yayımlanan programı Tellioğlu'nun izleyememesiydi.

● Araştırmacı - yazar İsmet Zeki Eyuboğlu ile dergimiz şairlerinden Çiğdem Sezer, Temmuz ayında Trabzon'daydılar.
Eyuboğlu'nun yayımlanacak yeni kitabı YUNUS EMRE üzerine.
Çiğdem Sezer de yıllardır yazdığı şiirlerini bir kitapta toplama çabası içinde. Sezer'in ilk kitabı büyük bir olasılıkla 1991 kasımında okura ulaşacak.

● İsveç / Stockholm Üniversitesi Etnoloji uzmanlarından Dr. Annick SJÖGREN, Aleksandra ALUND, Billy EHN, Owe RONSTRÖM, Barbro KLEİN ve Jonas FRYKMAN'ın araştırmalarının bir toplamı olarak yayımlanan "UNGDOM OCH TRADITION, En Etnoİogisk Syn Pa Mangkulturell Uppvâxt" adlı 104 sayfalık kitabın 81 ve 82. sayfaları fotoğraflarıyla öykü yazarımız Durcan YAŞACAN'a ayrıldı.
Türk dilinin bugünkü durumu, halkın gelenek ve göreneklerindeki değişimler, Batının (özellikle Almanya'nın) Türk toplumunu etkilemesiyle ortaya çıkan toplumsal sonuçlarla ilgili olarak araştırmalarda bulunmak üzere Temmuz 1990'da Türkiye'ye gelen Dr. Annick SJÖGREN, İngilizce ve İsveççe iki çevirmeniyle arkadaşımız Durcan YAŞACAN'la görüşmüştü.

● Dergimizin bu sayısında Nadir Gezer arkadaşımızın söyleştiği 1988 Ferit Oğuz Bayır Sanat ödülü sahibi Mehmet CİMİ'yi özgeçmişinden kısaca söz ederek okurlarımıza tanıtmaya çalışıyoruz. CİMİ, eğitim alanındaki büyük emeklerini sanat alanında yazdığı yazılarla da hayli genişleten bir kişiliğe sahip. Yaşamöyküsünden bir kesit veriyoruz:
Mehmet Cimi, 1931 yılında Uşak'ta Büyükoturak köyünde doğmuş. Bir ilkyaz günü anası tarlada çalışırken dünyaya getirmiş onu. anasının önlüğü ilk kundağı olmuş onun. Yoksulluklar duvarını aşarak ilkokul çağına ulaşmış. Bütün olumsuzluklara karşın ilkokulu başarıyla bitirmiş. İşte o yılların yoksulluklar ve yoksunluklar denizinin çevreninde birer cankurtaran olarak Köy Enstitüleri görünür. Onun cankurtaranı Çifteler'dir. Köy Enstitüsünde iş eğitiminin oluşturduğu devinimli bir ortamdan geçer. Okumaya ve araştırmaya Köy Enstitüsü yıllarında yönelir. Ve sonra mezuniyet... Otuz yıla yakın öğretmenliğini ülkemizin köyünde, kentinde tamamlar. Ardından da yazma eylemine yönelir. Kısa bir süre dergilerde görünür - kaybolur. Tonguç Baba'yla yeniden gün yüzüne çıkar...

● 5 Haziran 1991'de Nahit Övünç, 9 Temmuz 1991'de Orhan Hançerlioğlu aramızdan ayrıldılar. Yazınımıza ve düşünce tarihimize yaptıkları katkılarla anılacaklar. Anılarına saygılar sunuyoruz.

● Ekim sayımızda buluşmak dileğiyle, başarılar, esenlikler, güzellikler.

Kurucusu: **Ahmet Selim TEYMUR**

Sahibi: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. Adına
M. Naci ÖZKAN

Yazı İşleri Yönetmeni : **Gündoğdu SANIMER**
Müessese Müdürü : **Melih S. ERTÜZÜN**
Dizgi - Sayfa Düzeni : **İsmail FANDAKLI**
Film - Montaj : **Ahmet ÖZKAN**
Kapak Düzeni : **M. Reşat SÜMERKAN**

Baskı: **sakarya matbaacılık** Kunduracılar Cad. No.: 42 / D
Tel.: (03) 11 72 32 - 11 91 59 Fax: (03) 11 91 59 61200 - TRABZON

Abone Koşulları : **Yıllık: 40.000 TL.**
Yurtdışı Abone : **40 DM**
Yazışma Adresi : **P.K. 183 - TRABZON**
Ederi : **4000 TL. (KDV Dahil)**
Aylık Dergi

Abone ederinin, Gündoğdu SANIMER adına 731607 numaralı postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra, dergi adresine bilgi verilmesi rica olunur.

Gönderilen ürünlerin daktiloyla yazılması rica olunur.
Ürünler yayınlansın, yayımlanmasın geri verilmez.
(P.K. 183) Kod No.: 61001 - TRABZON

yayla güneşi

● İsmet Zeki EYUBOĞLU

Bu yazın başlarında, Kirazayı'nın yirmibir gününü Maçka'da geçirdim. Evimin iki yanından yüksek yaylalar kolaylıkla görülür. Bir yanda Yazlık Köyü üstünden Meryemana dağlarının doruklarını birer geniş başlık gibi örten yüksek yaylalar, bir yandan Ziganaların üzerinde Trabzon'a doğru uzayan geniş dağ düzlükleri serilir gözler önüne. Bu ay (Kirazayı 1991) dağlara yaz eskisi gibi erken gelmedi, uzak doruklarda karlar vardı, sonra karalı aklı bulutlar, arkasından yoğun bir sis, sonra yağmur sökün ediyordu. Oysa ben, çocukluğumda, Kirazayı'nın tadını yaylalarda çıkarırdım, güneş pırıl pırıl tepemizden yağarken bile aşırı bir sıcağın etkisini duymazdık, yanmazdık. Güneşten yağan ince ışınlar yeşil otlaklar üzerinde ürperen ince bir örtüye dönüşürdü, öylesine kaynaşırdı yeşille güneş ışınları. Şimdi birer düş gibi geliyor bana çocukluğumun bir daha yaşanma olanağı bulunmayan olayları. Biz eskiyoruz, oysa gördüğümüz güneşte bir kocalma sezilmiyor, demek kişinin yaşam süresi güneşin yapısında süregiden değişmeleri görmeye yetmiyor, dahası belirlemeye bile. Eskiler "dünya gelir geçer demişler", bir kuruntu gibi geliyor bana bu sözler. Kim görmüş, kim görecek "dünyanın geçiciliğini" bilmiyorum. Geçen, dönmeyen, giden şu "insan" denen varlıktır doğa değil. İnsan göçüp gidiyor, bir yaşam süresinde birçok kişinin göçtüğünü görüyor; sonra dönüyor "dünya geçicidir" diyor, üzerinde durulmayan bir kandırmacadır bu.

Sözün başını "yayla güneşi"ne bağlamıştık, şimdi doğaya geçiverdik sanılmasın, güneşi doğanın sonsuzluğu içinden çekip yaylalara getireceğim, yeşil otların üzerinde onunla koşuşacağım, değneğimin düşsel atına binerek güneş ışınlarından daha hızlı bir atılımla düşüncenin ötelerine geçeceğim, çocukluğumun başarılarını dizileyeceğim. Tahsin Saraç bir şiirinde "Güneş Anadolu'da güneş"tir diyor, çok severim bu dizeyi, sevdiren de yaylalardır sanırım. Yayla güneşinde donukluk, siliklik, görünüş burukluğu yoktur, iri bir göz gibidir, hep düz - dikey çizgilerle bakar yukarlardan aşağılara, sonra yavaş yavaş çizgiler yanlara doğru yayılır, daha dar açılar çizerek evrenin bir yüzünü kaplar. Ben, "güneş yaylada güneştir" demek istiyorum. Sevgili Tahsin Saraç, gülüyor anılarımın örtüsü altından başını kaldırarak bana, "onu ben söylemeden önce söyleyeydin ya" demek istiyor besbelli. Doğru diyor, öncülük onundur. Bana bu yazıyı yazdıran da onun yukarıya aktardığım dizesidir sanırım.

Ben, çok yayla, çok yayla güneşi gördüm Anadolu'da, ancak Maçka yaylaları gibi içime dolan, bana esinler getiren olmadı desem yalan değil. Doğanın bambaşka bir özelliği olsa gerek, Maçka yaylalarında güneş yeşilin üzerinde yansırken yeni biçimler oluşturur, birbirini kesen, birbiriyle keşişen dik çizgilerle nesnel varlıkları düşsel çizimlere dönüştürür, öyle bir izlenim uyanır bende. Van'ın Tirişin yaylasında gördüğüm güneş öfkeliydi, kayalara, toprağa, inişli çıkışlı yayvan tepelere kızgındı gibime geliyor. Yüksek tepelerden çekilişi bile çok hızlı oluyor güneşin, büyük bir çağlayandan birdenbire boşalan kan ırmağına dönüşüyor, yusyuvarlak korkunç bir kan çağlayanı. Güneşin kıyı çizgileri bile kesin, gölgesiz, bıçakla kesilmiş gibi belirgin. Oysa Maçka yaylalarında, güneş batarken, çevresinde yumuşak kızıllıkta bir ağıl oluşturur, iki kızıllık ortasında gidiş - gelişler çizen ince, kaygan bir örtü görülür, yeşilliklerle güneşin kızıl ışınları arasında bir alış - veriş, bir boyalı dönüşüm başlar, kimi yerde yeşil, kimi yerde kızıl egemen olur. Doğanın yaratıcı gücü böyle biçimler oluştururken içimde açıklanması çok güç bir duygunun nesnelleştiğini sezerim. Bu nedenle, bütün ressamlarımızın, büyük yerleşme yerlerinin yoğun kalabalıklarından uzaklaşarak yaylalarda yaşamalarını, doğayı yapay il bahçelerinde, gezinti yerlerinde değil de yaylalarda gözlemlemelerini yeğlerim. Kim bilir, gülerler bana, için için "bize doğayı sen mi öğreteceksin?" derler.

Yayla güneşi, tuzlu kumsallarda gezinen güneş ışınları gibi yakıcı değildir, gündüzün kızdırdığını gecenin karanlığı soğutur. Nedendir bilmem, yaylalarda geceyle gündüz bıçakla kesilmiş gibi birbirinden ayrılır, ikisinin arasında bulunan çizgi kesindir, ne aydınlığın ayak sesleri duyulur ne de karanlığın. İkisi arasında böyle bir buluşup ayrılma vardır. Demek yayla insanının tutumu da bununla bağlantılıdır. Bizim yaşadığımız büyük illerde insanların

hasretlik

Şinasi ÖZDENOĞLU

Değil uzağa gitmen
Değil çarşıya çıkman
Bir fincan acı kahve
Ya da bir kadeh içki
Vermek için elime
Mutfağa her gidişin
Dert oluyor içime...

Mutfak da hasret demek
Bir dakkayı geçmesin
Uzaklaşma gözümden
Ölürüm hasretinden...

konuşmaları kıvrımlıdır, bir sözcükten değişik anlam çıkarmayı severler. Oysa yayla insanının dili çok açıktır, iki anlamlılığı pek bilmez, iyiye iyi kötüye kötü derken dolaylı düşünmez. Yayla insanının dilinde iyilik, kötülük, güzellik bg. özelliklerin hepsi nesneldir, tinsellik çok seyrek dolaşır onun dilinde. Doğa yaylada başka, büyük illerde başka türlü davrandırır kişiyi, öyle geliyor bana.

Bunları yazıp düşünürken, güneşin insan ırası, yaratılışı üzerinde etkisi var mı? diye bir soru uyanıverdi içimde. Doğa ile insan arasında birtakım nesnel bağların bulunduğunu biliyorum, ancak yayla güneşinin etkisini konu edinen bir yapıt okumadım, varsa da ben bilmiyorum. Bilge **John Locke**'un "Gedanken Über Erziehung / Eğitim Üstüne Düşünceler" adıyla Almancaya çevrilen yapıtında insanın çocukluk döneminden başlayarak gelişim çağlarına değin doğanın etkilerini vurgulayan, eğitimi doğaya dayandırmayı yeğleyen yazısını severek okumuş, onun beşte birini Türkçeye çevirip bırakmıştım. Bu güzel, örnek alınması gereken yapıt uyarıcı, yol gösterici örneklerle doludur, ancak bilgenin bir İngiliz olması bizim Anadolu'da doğan güneşi bilmesine engeldir (J. Locke Anadolu yaylalarını görmemiştir). Ben, çocukluğumdan biliyorum, yayla çocukları yayla güneşiyle evden çıkar, yayla karanlığıyla eve girerler, üstelik yaylada günler uzun olur. Unutmuyorum, Maçka'nın Ağralaksa yaylasından Kapıköy'e bakarken güneşin oylumlardan eteklerini çekmeye başladığını, yavaş yavaş gölgeli, koyulaşan bir örtünün ışınların ardınca yürüdüğünü görürdüm. Eve erken dönelim diye yaşlı kadınlar bizi "güneş gidince periler gelir" diye korkuturlardı. Bu korkutma bizde ilgi alanını daraltır, hep başkalarının önerdikleri doğrultuda bir nesneye yönelmek ereğini güderdi. Oysa J. Locke bu tutuma karşı çıkıyor, çocukta uyanan olumlu bir eğilimin yerine, kandırma yoluyla, başka bir önerinin uygulanmasını istemiyor. Şimdi, Maçka'ya gittiğimde eski yayla arkadaşlarımla konuşurken, doğayı onlar gibi nesnel nitelikte tanıyamadığımı anlıyorum. Bu yayla güneşi neler yapmazmış: Otlakları geliştirmek, çiçekleri açtırmak, hayvanlarda dölleşme duygularını uyandırmak, birtakım olumsuz etkili böcekleri ortadan kaldırmak, çocukları güçlendirmek, çam ağaçlarında sakız oluşturmak, biçilmiş otları kurutup dayanıklı duruma getirmek, genç kızların kanını kaynaştırmak bg. saymakla bitmeyen gelişmelerin arkasında hep yayla güneşi varmış. Bunlar hepimizin az çok bildiği olaylardır,ancak çoğunu okulda öğrendik, oysa yayla arkadaşlarım ilkokuldan öte öğrenim görmediler. Doğacı bilgelere göre "doğa en büyük, en iyi öğreten bir kitaptır", iş bu görkemli kitabı okumayı öğrenmektir.

Yayla güneşini deniz kıyısında yansıyan güneşe yeğlerim. Neden derseniz, yayla güneşinin ışınlarını yansıtan yeşil bitki örtüsüdür, yeşilin çokluğu, türlülüğü yansıyan ışınlarda da etkisini gösterir. Oysa deniz kıyısında yansıtıcı biricik araç tuzlu sudur, görünümünde türlülük yok denecek gibidir. Yaylalarda sayılmakla bitirilemeyen bitki türlerinin, kendine özgü yansıtıcılığı olsa gerek; nitekim kuşluk üzeri güneş ışınlarının etkisiyle, yerden göğe doğru yoğun bir boyam (renk) ağışı gözlemlenir. Bu boyam ağışının yeşilden kızıla değin yansımları, yaprağın üzerine yayılmış ince bir örtü gibidir; sivri yapraklı bitkilerde ışınların iğneye benzer biçimde yansımaları çok ilginçtir; aşağıdan yukarı doğru ışıktan yapılmış iğneler fırlatılıyormuş gibi bir izlenim uyandırır içimde. Yeni sağılmış inek sütünün yüzeyinde yansıyan güneş ışınlarının tadı başkadır yaylada, kabın içindeki sütün yüzeyinde ince kumları anımsatan incilerin kımıldandığı sanılır. Bunun, sütün içinde bulunan çok ufak yağ kabarcıklarının etkisinden doğduğunu ancak konuyla ilgilenen bilir.

Bir de, pınarın üzerinde yansıyan ışınları severim, ilk bakışta suyun varlığı ışınlara dönüşür, su toprakla ışık arasında silinir gider. Suyun aktığı yer, tabanı, parlaksa güneşin izdüşümü görülmez, taban bulanık ya da boyalı bir nesneyi andırırsa izdüşüm ilginç bir görüntüye dönüşür. Ben, suya düşen izdüşümden gözlerimin kamaştığını anımsıyorum; kuşkusuz bu da güneş ışınlarının suda yansıması sonucuydu, bilmiyordum.●

kartpostal zaman

M. Mahzun Doğan

4.

kırılmamış şarkılara git
bulursan yeni bir liman
bir su damlası koynuma

süzülsün saçlarından mahçup
bir duraksayış aynada gül
buğusu düşlerin anımsama

sızıyı ilk duyuşum
kirpikleri batırarak bir öğse
ayrılmak akşamlarından
yanılsama

güzeldir otlara düşmenin resmi
sevincin gökyüzü kolunda
donarsın gülerek ağlama

ikinci yaşında ellerimin telaşı
sevgilim doğmadığımı sanır hâlâ

sen niye ölmedin

gülşen öztürk

gözlerin kederinden
içen bir şafak
çırılçıplak düşlerle
yarenlik ederken
düşülen tuzaklarda
bırakılan sevinçler
gibi
darmadağınık

sen koynunda
devşirme bir geceyi
saklarken
tunçlaşan yüreğin
kanayan elleriyle
tekrarlanan dönümlerin
posasını çıkaran
yeminlere çatar
gizlice

bir mahzene benzer
umarsızca terkedilmiş
keyifsiz saatlerin
oynak çengisi
tutkundur fırtınalara
yamalı bohçasıyla
kaçarken ötelere
vurulur bin yerinden
ölür

sen niye ölmedin.

şiir ve ayrıntı

● Fahrettin DEMİR

Şiirin ayrıntıda saklı olduğunu söylemek, fazla abartılı bir yargı sayılmamalı. Gerçekliğin gizi ve çok boyutluluğu, ayrıntının dağınıklığı ve sıradan görüntüsü içinde ele verir kendini. Onun tekil görüntüsündeki kopukluk ve ayrışık görünüm, yanıltıcı olmamalı. Tersine, bütünselliği yakalamak; seçme, ayıklama ve yeniden kurma süreçleriyle şiirin, dahası, genel anlamıyla sanatın niteliğini ortaya koyar. Çünkü hayatın gerçeği, gerçek anlamı ayrıntıda belirginleşir. Ayrıntının bütünü oluşturan çeşitliliği içinde hayatı yakalamak, hayatın şiirini bir mozaik görüntüsünde yansıtmak önemli. Aynı zamanda ayrıntının değişik boyutlarda varoluşu, bütünseli oluşturmadaki belirleyiciliği; şiirseli, çeşitlilik içinde yakalama anlamına da gelir. Elbette bu, ayrıntıyı, tikelliğin heterojen yapısında ya da birbirinden bağımsız, ayrışık gerçeklikler olarak değil; bütünün belirleyicisi, olmazsa olmaz bileşeni olarak görmeyi gerektirir. Çünkü bütün, hiçbir zaman parçaların toplamı değildir. Bütünsel bir yapı, homojen bir tamlığı ifade eder. Sanat eseri denilen bütünlük, değişik öğelerden oluştuğu gibi, öğelerin de bir iç bütünselliği olduğunu düşünmek gerekir. Fakat bu bütünsel yapı, oluştuğu parçaların toplamı olmaktan çok, onu aşan bir özelliğe sahiptir.

Bu noktada önemli bir sorun geliyor gündeme. Bakış açısı. Ayrıntının seçimi ve kullanımında belirleyici olan, bir anlamda, bakış açısıdır. sanatçı bireyin nesnel dünya ve ilişkilerdeki özü kavrayarak değerlendirmesi ve ayrıştırıcı bir bakış açısına sahip olması gerekir. Bütünsel bir bakış açısı, ayrıntıyı bütünün vazgeçilmez öğesi kılmada önemli bir işlev yüklenir. Yöntemsiz, disiplinsiz, çarpıtılmış bir bakış açısı ya da daha genelleştirerek söylersek, gerçeklikle kurulan çarpık bir ilişki, gerçekliğin çarpıtılmasını getirir. Dolayısıyla ayrıntıyı işlevselliğinden soyar; yığma bir unsur, şiiri zorlayıcı bir yük hantallığına indirger.

Yapıtında elbette sanatçı kendini dile getirir. Ama sanatçı bireyin bu kendini dile getirişi, içinde yaşadığı gerçeklikle olan ilintisi ve bu ilintinin niteliğinde yatmaktadır. Gerçekliği kendi yasallıkları içinde kavramasının yanında, kendi bireyselliğinin odağından bakarak, gerçekliğin derinlerine inmesi, kendi bireyselliği içinde işlemesi zorunluluğunu getirir.

Özü belirleyen ayrıntının çarpıcı kullanımını örneklemek için Nazım'ın "sesini Kaybeden Şehir"i iyi bir örnektir:

"Adedi devir / Sıfır / Şehir / Sustu... / Kesildi akmıyor su... / Ne bir motor uğultusu / Ne dönen bir tekerlek var / Rüzgâr: / Sürüklüyor asfaltta Mister Ford'un adını / Duvarlardan kopan renkli bir ilan kââdını / Kaldırımda savuruyor."

Tipik görüntüsüyle Genel Grev'i yaşayan bir şehir. İlk bakışta şiir için olağanüstü bir görüntü taşımıyor. Sular akmıyor... Fabrikalar durmuş... Şehir susmuş... Ayrıntılar sıradan. Ama bu sıradanlık içinde asıl vurucu görüntü çıkıyor ortaya. "Rüzgâr: / Sürüklüyor asfaltta Mister Ford'un adını / Duvarlardan kopan renkli bir ilan kââdını."

Burada Mr. Ford'un adının asfaltta sürüklenmesi iki ayrı düzlemde değerlendirilebilir. Düz anlam olarak, Mr. Ford'un afişinin duvardan koparak rüzgârın önünde sürüklenmesi, temizlik işçilerinin grevi nedeniyle sokakların temizlenmemesi... vb. Asıl önemlisi, şiirin imge gücü kazanan ayrıntısı politik bir olgu: Genel Grev... Kapitalizmin ve onun temsilcisi olarak şiire giren Mr. Ford'un yerlerde sürüklenmesidir, genel grev. Sermayenin, genel grev karşısında rüzgâra tutulmuş yaprak gibi savrulmasıdır.

Bir başka örnek de "Memleketimden İnsan Manzaraları"ndan:

"98.000 tüfek / 325 top / 5 tayyare / 2800 küsür mitralyöz / 2500 kılıç" gibi ayrıntılar sıralandıktan sonra "Ve 186.000 pırıl pırıl insan yüreği" dizesiyle imgesel anlatımın vuruculuğuna dönülüyor. Bir anlamda rakamsal ayrıntıların mekanikliği insana ve insani olana dönüşüyor.

Elbette şiirde ayrıntı ve ayrıntıdaki imgesel özellik her zaman bir dizede, bir görüntüde ya da bir kelimenin kullanılışında ortaya çıkmaz. Şiirde yer alan ayrıntıların bileşimi, bu bileşimin ortaya koyduğu gerçeklik, böyle bir imgeselliği doğurabilir. Bu durumu M. H. Doğan, "Şiirin Yalnızlığı" (BROY Yay.) adlı kitabında Behçet Necatigil'in şiirinden sözederken örnekliyor. Necatigil'in şiirinde ayrıntının önemli bir yer tuttuğunu vurguladıktan sonra "Gizli Sevda" adlı şiirden şu örneği veriyor:

"Mesutmuş kocasını seviyormuş / Kendilerininmiş evleri / Bir suçlu gibi ezik / Sana selam söyledi."

Yukarıdaki alıntı, yine Mehmet H. Doğan'ın deyişiyle: "eski ama unutulmamış bir sevdanın olduğu kadar, kişilerin toplumsal durumlarının da en kısa, en anlamlı belirleyicisidir."

Bu konuda atlanmaması gereken önemli bir nokta var. o da ayrıntının kullanımı. Şair, bir romancı, bir hikâyeci gibi kullanamaz ayrıntıyı. Romanda ya da hikâyede ayrıntının bir belirginleştirme, bütünün kavranabilmesinde gerekli bir öğe olduğu söylenebilir. Fakat şiirde bundan daha fazla bir şeydir. Yerinde şiirin en can alıcı odağıdır. "ayrıntı bir rasgelelik, bir doldurma değil, en can alıcı bir

kanayan sözcüklerle

ahmet özer

sözcükler kanıyor göğsümde
biliyorum
bir dizeyle soluk alsam
kanama duracak
yürüyorum gecenin kollarında
ışıklar patlıyor karanlığa dayalı evlerde
bütün balkonlardan çiçek yağıyor üstüme
yüzün bir yasağı anımsatıyor
yazılan bütün mektuplar umarsızlığı
biliyorum
bir şafak göğünün altında
önüme dökülsen
güle renk katar güzelliğin
aşk mı içimizde soluk alan kuş
yıllar mı hep uçurumları anlatan
bak yine kanayan sözcükler damlıyor dilime
köpüklü çaylar / sensizliğim
bedeli ağır ödenen günlerimiz
şimdi sayfalarını aralasam yılların
benimle yürüyecek şarkıları
eski zamanların

simge; en açıklayıcı bir imdir." Ayrıntının boyunduruğu altına girmeden, ayrıntıdan yararlanmak ve ayrıntıyı egemenlik altına almak gerekir. Eğer ağaç, ormanı gizliyorsa, o ayrıntı gerçekliği belirginleştiren, yükselterek yansıtan bir öğe olmaktan çıkmış, tek başına amaç olmuştur. Aragon'un deyişiyle ayrıntı "insanların bilincine albüm gerçeğini değil, değişen gerçeği, yaşamın değişikliklerini iletim aracı" olmalıdır.

Bu noktada "Yenibütün Manifestosu"yla ve yayınladıkları ürünlerle şiirimizin çeşitli sorunlarına el atan şairlerden ikisinin şiirlerinden iki örnek üzerinde durmak istiyorum. Birisi Seyyit Nezir'in "İnsanın Beyaz Kokusunda" adlı kitabında yer alan "Ve Merhaba Uzaklık" başlıklı şiiri. Diğeri de Metin Cengiz'in "Bir Tufan Sonrası" kitabındaki "Şiir Yaşar" başlıklı şiiri.

"Ve merhaba Uzaklık" adlı şiirden:

".... / Sıra sıra caddelere yaydık ki, ne hürlük / ülkece işportadayız zaten: Cemile işportadan giyinir, altı çizili / Kitaplar bulur alır, nerden bulur, nerden alır, nasıl şeyse / Herbiri hep de otuzlarda kırklarda tütün kokan hurufatla basılır."

Şiirin genel havasında politik bir eleştiri (ya da özeleştiri)dir sözkonusu olan. Fakat bu eleştiri öğeleri ve bu öğelerin göndermeleri farklı düzlemlerde varolan gerçeklikler olarak irdelenebilir. Burada ayrıntıya imge gücü kazandırmanın (aslolan da bu olmalıdır zaten) yetkin bir örneğini görüyoruz. Şiirde "işporta" imgesi, zengin çağrışımlarla dolu. Özdemir İnce'nin deyişiyle "bulaşıcı" bir içeriği dışlaştırıyor. Özel ve genel içermeler taşıyor. "Ülkece işportadayız" belirlemesiyle, değerlerin altüst oluşu; basmakalıplığın, bayağılığın hayatın her alanındaki çürüme ve yozlaşmayı körüklediği.. Yaşanan değerler erozyonu... Bununyanında"çığırtkanlık", kulaktan dolma gerçeklerin "satılması", köksüz bilgilenme ve bunu gerçekliğin, hayatın yerine ikame etme... Bunların getirdiği (şiirin kendi gerçekliği içinde) olumsuzluklar. Aslolan işte ayrıntının şiirde işlevsellik kazanması ve ayrıntının bir yanılsama olmaktan çıkıp özüyle buluşması, özün belirleyicisi katına yükseltilmesi değil midir!

Peki Metin Cengiz'in şiirde (Şiir Yaşar) Marki De Sade'ın sabrında türkülerin yaprağını açtıran nedir?

"Nemli toprak, küf, çürük, tahta, insan nefesi kokusu / Güzel hakikatin, aşkın, açlığın susuzluğun ve tütünsüzlüğün / Durmuyor bir su gibi yarının geçidi, bugünün akışkanlığı / Ağır hava bir zambağın açışını andırıyor odada / Türkülerin yaprağı açıyor Marki De Sade'ın sabrında."

Zambağın açışı ağırlığı duyumsattığı gibi, zambağın koyu tonlarıyla bir karmaşıklığın da imlendiği düşünülebilir. "Nemli toprak"ta, "çürük tahta" da, "insan nefesi kokusu"nda zambağın açışını hazırlayan Marki De Sade'ın sabrında türkülerin yaprağını açtıran, her sondaki yeni başlangıçlar değil midir? Yarının güzelliklerledolu resmigeçidi" aşkın, açlığın, susuzluğun ve tütünsüzlüğün" içinden geçerek "bir zambağın açışına" ulaşıyor. Nesnel ayrıntıların hayatı kavramada ve dönüştürme yolundaki işlevine ulaşılıyor.

Ayrıntı işlevsel bir boyut kazanıyorsa şiirde, şiiri kanatlandırır. Değilse bir yüktür.

Zaman zaman bu gerçeğin unutulduğu, özellikle seksen sonrası yazılan bir bölüm şiirde, ayrıntının bütünün yerine geçtiği gözlenmektedir. Oysa şiirin imgesel malzemesi olması gereken ayrıntı ve ayrıntıdaki derinlik yerine, birtakım görsel malzemenin üst üste istif edildiğine tanık oluyoruz. Bu istiflemede soluksuz kalan elbette şiir oluyor. Oysa ayrıntıya yönelen bakış, bütünü kavradığı zaman tam ve yetkin bir yansı elde eder. Çünkü hayatın sanata aktarılmasında, çözümleyici, ayrıştırıcı bir bakış gerekir. Önemlisi, gerçeklikte ayrıntının karmaşık yapısını ayrıştırmak, onun niteliğini kavramaktır. Önemliyle önemsizi, bütünü temsil edenle sıradanı (elbette gerçekliğin sanata yükseltilerek aktarılması anlamında) ayırmak gerekir. Bütünü kuşatma açısından temsil gücü olmayan, bütünsele ilmeklenmeyen ayrıntı, üstüste yığılmış kaostan, ağır bir yükten farksızdır. Şiir için de bir yüktür bu. Öyle ki, şiiri tökezleten, şiirsele ulaşmada yarı yolda bırakan bir yük.●

ani

yetiştirme yurdunda

● Gülseren ENGİN

Uçağın penceresinden aşağıya, kıyıda, maviden yeşile dönüşen denize bakıyordum. Kıyıya vuran dalgalar, bu yükseklikten, ince beyaz bir şerit gibi görünüyordu. Denizin üzerinde alçalıp, birdenbire iniverdik havaalanına. Trabzon havaalanının bu konumu hep korkutmuştur beni. Daha önceleri hep otobüsle gelirken bu kez uçağı seçişimin nedeni zamandan kazanmaktı. Henüz yirmialtı günlük evliydim. Balayından döner dönmez uçağa binmiştim. Eşim, Ankara'da kalıp, tayin işleriyle uğraşacak ve bir kaç gün sonra gelecekti (öyle sanıyordum). Ev bulana kadar, Trabzon'da yine kalacak yer sorunum vardı. Bu kez nasıl bir çözüm bulacaktım?

Uçakat iner inmez yine Sağlık Müdürüne koştum. Trabzon'da kaldığım sürece sorunlarımızı çözmek için çırpınıp duran, baba bir adamdı Sağlık Müdürü. Bu kez de çözüm bulmuştu.

- Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kız yurdunda, ev bulunca kadar kalabiliriz. Size yatacak bir yer verebilirler. Hem oranın fahri doktorluğunu da yaparsınız, dedi.

Çok sevinmiştim. Bavulumu alıp hemen gittim. Burası sadece yuva değil, yetiştirme yurduydu da... Küçük çocuklar ve genç kızlar bir bölümde kalıyordu, erkek öğrencilerse ayrı bir binada.

O akşam sorumlu hemşire karşıladı beni. Kızı ile birlikte, orada kalıyordu. Müdür, gündüzleri, mesai saatinde geliyordu. Hemşire Hanım, bana geçici olarak, kendi odasının yanında, depo gibi kullanılan, küçük bir odayı verdi. Kafamı sokacak bir yer bulduğum için çok mutluydum. Bu nedenle odanın küçüklüğü ve tıkış tıkış eşya ile dolu oluşu ilgilendirmiyordu beni. Yurtta kalan çocuklar ilk

(Fotoğraf: M. Reşat SÜMERKAN)

geceden sarıvermişlerdi çevremi. Onlar için ben yabancı bir yıldızdan gelmişcesine ilginçtim. Çeşitli sorular soruyorlar, beni tanımaya çalışıyorlardı. Her yaştan çocuk vardı bu yurtta. Yeni doğmuş bebeklerden, liseye giden kızlara kadar. Genç kızlar, yurdun eskileriydiler. Küçüklere ablalık ediyorlardı. aralarında zenci güzeli bir kız vardı. Daha ilk akşam dikkatimi çekmişti. Onaltı yaşlarındaydı. Yaşına göre çok gelişmiş, güzel bir bedeni vardı. İri kara gözleri ve biçimli yüz hatlarıyla gerçekten çok güzeldi. **Selma**'ydı adı...

Hemşire daha o gece **Selma**'nın öyküsünü fısıldayıvermişti bana. İki gün önce sevgilisiyle kıyıdaki kayalıklarda yakalanmıştı. Muyanede "kız" çıkmıştı bereket! O yaşta bir çocuğun -büyük olasılıkla- masum ilişkisinin nasıl kirletildiğini görerek çok üzülmüştüm. **Selma**'nın, bir fahişe gibi kolu damgalanarak muayeneye götürülüşü gözümün önüne geliyor, öfke ve üzüntüden deliye dönüyordum. Sadece bu öykü bile **Selma**'yı sevmem için yetmişti.

Hemşire Hanım belli ki dedikoduyu çok seviyordu. Yine ilk gece, eski müdürle ilgili dedikoduları söylemeden edemedi. Küçük kızları odasına kapatıp sıkıştırdığı için sürülmüştü eski müdür. Daha o gece, burasının çok ilginç bir yer olduğunu anlamıştım. Yanılmamışım.

Ertesi gün müdürle tanıştım. Bana yukarı kattaki, kullanılmayan koğuşlardan birini verdiler. Burası ilk gece kaldığım odanın tersine çok büyük, hangar gibi bir yerdi. Kullanılmayan karyolalar odanın bir köşesine yığılmıştı. Diğer köşeye de benim için bir karyola kuruldu. Elbise dolabı verildi. Kaloriferin üzerindeki mermer taş hem tuvalet masası hem de kütüphane işlevini görüyordu. Her türlü konforum tamamdı. Ben bavulumu açıp yerleştirirken, başta **Selma** olmak üzere, genç kızlar doluşmuştu çevreme. Mermer taşın üzerine dizdiğim bir kaç makyaj malzemesi, krem, oje ve deodorant çok ilgilerini çekmişti. Bu tip şeyler yoktu yurtta. Hemşire de kızlara karşı sert davrandığından, odasına girip eşyalarını karıştıramıyorlardı. Benim güler yüzümü görünce sokuluvermişlerdi. Onların bir oje şişesini bile saatlerce, hayranlıkla seyrettiklerini gördükçe hem şaşırıyor, hem de üzülüyordum. Orada kaldığım süre boyunca kaloriferin üzerindeki bir kaç şişe kızların her gün gelip hayranlıkla izledikleri kutsal eşyalar olarak kaldı.

Ben, sabahları Sağlık Ocağına, işime gidiyor, akşamlan yurda dönüyordum. Akşam yemeklerini yurtta yiyordum. Hemşire ve personel, ayn masada otururlardı. Yemeğin en iyi tarafı, etin, meyvanın en iyisi, en bolu bu masaya gelirdi. Hayır sahipleri sık sık kurban kesip, etini yuvaya bağışlarlardı. Bu etlerin bir kısmı ızgara yapılıp torpilli masaya getirilir, gerisi kavurma yapılıp saklanırdı. Çocuklar bu kavurmadan yapılmış yemekleri yerlerdi. Genellikle kokusu ağır olan bu et kayış gibi de sert ve lezzetsiz olurdu. Çocuklar yiyemez, tabakta bırakırlardı etleri... Çocukların bizim masaya bakıp yutkunduklarını gördükçe içim sızlar, lokmalar boğazıma dizilirdi. Bir kaç kez hemşireye ve müdüre konuyu açtım; ama duymazdan geldiler. Benim orada hiç bir yetkim yoktu. Konuk olarak kabul edilmiştim sadece... Ancak benim "konuk" olarak, elim kolum bağlı oturmaya hiç niyetim yoktu. Bir şeyler yapmak için fırsat kolluyor, olan biteni öğrenmeye çalışıyordum.

Eşimin tayin işi uzadıkça uzadı. Bir türlü işlemler tamamlanıp gelemiyordu **Trabzon**'a... Değil işlemlerin tamamlanması, aslında tayinin **Trabzon**'a çıkacağı bile kuşkuluydu... Bu arada ben harıl harıl ev arıyordum. Ev bulmaksa hiç kolay değildi. Üstelik bütün hafta çalıştığımdan sadece hafta sonları kalıyordu ev aramak için... Sonunda kayınvaldem, bana yardım etmek için kalkıp **Trabzon**'a geldi. Odamdaki kullanılmayan yataklardan birini onun için hazırlatmam yeterli olmuştu. Kayınvaldem becerikli bir kadındı. Bana yardım ederdi mutlaka...

Yalnız becerikli değil, meraklıydı da... Geldiğinin ertesi günü, işten döndüğümde, bana yaptığı keşifleri anlatıyordu heyecanla...

- Sabah namazından sonra etrafı dolaştım. Ah bir göreceksin, her taraf nasıl da pis... Bu çocuklar pislik içinde yüzüyor. Hepsi de nasıl bakımsız öyle... Bebeklerden biri çok ağlıyordu. Bakıcılar da meydanda yoktu. Gidip mutfaktan süt alayım dedim. Bir de ne göreyim? Akşamdan süt tenceresini buzdolabına koymayıp, açıkta bırakmışlar. Süt ekşimiş. Daha sonra bakıcı kadın gelip, o ekşimiş sütü biberonlara doldurmaz mı? Düşün, bebeklere ekşimiş süt içiriyorlar... "Sakın ha! Doktor Hanım'a söylerim" dedim. Bakıcı kadın pek kızdı; ama homurdana homurdana döktü ekşimiş sütü...

Sonraki günlerde "pis" diye labavoları ovmaya kalkacak, bakıcı kadınlara kök söktürecekti.

Akşamları ve hafta sonları çocukları muayeneden geçiriyordum. Aşılarını kontrol ediyor, beslenmelerini düzene koymaya çalışıyordum. Gerçekten içler acısıydı çocukların hali... Hele bebeklerin... Büyükleri iyi kötü kendi başlarının çaresine bakmayı öğrenmişlerdi; ama bebekler... Üç - beş bebek bir arada, tahta çubuklu parmaklıkları olan, oyun parkları içine serili yataklarda yatıyorlardı. Yaz kış üstleri açıktı. Birinden biri mutlaka işediği için, yatak genellikle ıslak oluyordu. Bakıcı sayısı azdı. Olanlar da ilgisizdi. Küçük çocuklar genellikle bellerinden aşağısı çıplak dolaşıyordu. Yerlerde sürünüyorlar, merdivenlerde, koridorlarda kıvrılıp uyuyorlardı. Çoğu kez ben, kucaklayıp yerlerine yatırıyordum. Bakıcılar hemşirenin odasında çene çalıp, örgü örüyorlardı çokluk. Kimi zaman güzellikle, kimi zaman sertlikle onları çalıştırmaya uğraşıyordum; ama yetkisiz olduğumu bildiklerinden kulak asmıyorlardı bana.

Sıcak bir pazar günü mutfağa indiğimde, üç koyunun birden, asılı oldukları yerde kokuştuklarını gördüm. Buzdolabına kaldırmayı unutmuşlardı. Bu, bardağı taşıran son damla oldu. Müdüre ağzıma geleni söyledim. Çocuklar et yiyemezken, üç koyun çöpe atıldı.

Bir kaç gün sonra beklediğim fırsat çıktı. Yönetim kurulu toplantısı yapılıyordu. Yurdun fahri doktorluğunu yapıyorum diye nezaketen beni de toplantıya almışlardı. Hemşire ile müdür, benim her şeyi ortaya dökeceğimi ummamışlardı. Başkan iyi niyetli; ama olan bitenden habersiz bir adamdı. Toplantıda ekşimiş sütleri, kokuşup atılan etleri, çocukların yemeklerinin kötülüğünü, ne varsa anlattım. Başkan hayretler içindeydi. Hemen bu işlerin düzeltilmesi için emir verdi. Gerçekten de benim orada olduğum süre içinde koşullar bir miktar düzeldi, ama yetersiz tabii...●

(Fotoğraf: M. Reşat SÜMERKAN)

bedri rahmi eyuboğlu

● Bekir SEMERCİ

Usta bir ozan ve ressam olan Bedri Rahmi, 1940'lı yıllardan bu yana kendini tanıttı. Şiir, resim, mozayik ve yazmacılık sanatında halka dönük çalışmasıyla otorite oldu. Karadut, Tuz, Yaradana Mektuplar, Merhaba Yeşil, Bigüzel, Dol Karabakır Dol, Yakarış, Yekule-le'ye Mektuplar adında kitapları var. Kardeş Mektupları kitabı ise ölümünden on yıl sonra oğlu Mehmet Eyuboğlu tarafından hazırlandı. Bu kitapların tümünü Bilgi Yayınevi yayınladı.

Bedri Rahmi'nin sanatı üzerinde araştırma yapan öğrencisi ressam Turhan Erol, "Bedri Rahmi Eyuboğlu" adında büyük boy ansiklopedik bir kitap yayınladı. Bedri Rahmi'nin uğraştığı, emek verdiği sanatları bu kitabında okuyuculara tanıttı. Bu geleneğin babası belki de Eflâtun'dur. Eski Yunan senatosunun otuz zalimi, hocası bilge Sokrates'i öldürtmüş. Eflâtun da kitaplarındaki kahramanların karşısına Sokrates'i çıkarmış.

Bedri Rahmi halkçı bir sanatçı. Şiirlerinde, yazılarında, türkülerimizi, güzellik yargılarımızı, tembelliğimizi, şükredici oluşumuzu, ilençlerimizi, hayretimizi, acımamızı, selâmımızı, merhabamızı dile getirdi. Bunları işlemekten yorulmuş olacak ki bir şiirinde patlar: "Biz dünyadan gider olduk / Kalanlara selâm olsun / Ama hep böyle gidecekse bu dünya / Kalanlara haram olsun." (B.R.E. Bigüzel, s. 241.)

Resimlerinde de kolan, çorap, yazma, takı, kilim, torba, heybe, seccadelerimizi, gecekondularımızı, doktora eşekle salla hasta götüren köylülerimizi, sırtıyla odun çeken yoksullarımızı, kır kahvelerimizi, çınar altında dinlenenlerimizi, koruluk, ormanlık, pazar ve çarşılarımızı, ipe çekilen Şeyh Bedrettin'imizi gösterdi.

Şimdiye değin birçok usta eleştirmen Bedri Rahmi'yi eleştirdi. Kimi çekemedi burun kıvırdı, kimi göklere çıkardı. Bana gelince tüm Eyuboğulları'nı tanıdığım için hoşgörülerine sığınarak Bedri Rahmi'yi hiç çekinmeden tanıtmaya kalktım.

Sabahattin Eyuboğlu Ankara Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde Batı Edebiyatı hocamızdı. Bir dersinde: "Arkadaşlar, bugünlerde Ankara yoğun bir kültür merkezi oldu. Çok hareketli kültür etkinlikleri var. İzleyin." dedi. O dönemde açılan devlet resim ve heykel sergileri çok görkemliydi. Seyircilere sergiyle ilgili güzel prospektüsler verirlerdi. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde bilimsel konferanslar, Halkevinde gündüzleri sanatsal konferanslar verilir, geceleri de tiyatro gösterileri yapılırdı. Sinemalarda dış kaynaklı çok güzel filmler gösterilirdi. Sabahattin Eyuboğlu'nun salık verdiği bu etkinlikleri kaçırmadan izlemeye çalışırdık. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nu bu etkinliğin içinde ziyaret ettim. O da Ankara'da sergi açmıştı. Değerli resimleri vardı. Sanat Tarihi hocamız Ressam Malik Aksel'di. O, bize resim sergilerinin nasıl gezileceğini öğretmişti. Bedri Rahmi'ye kendimi tanıttım. "Sizin Enstitüde benim iki kardeşim öğretmendir. Onları tanıyor musun?" dedi. Ben de "Sabahattin Eyuboğlu ve Mualla Eyuboğlu çok sevdiğimiz öğretmenlerdendir. Siz neden bizim Enstitüye öğretmen olarak gelmediniz?" deyince elimi sıktı. "Resim dalında sizin Enstitüde bana ders yok. Eğer olsaydı ben kardeşlerimden önce koşardım. Köy Enstitüleri'ni çok seviyorum. Küçük kardeşim Mustafa Eyuboğlu da Arifiye Köy Enstitüsü'nde tarım öğretmeni" dedi. Mustafa Eyuboğlu ile Arifiye Köy Enstitüsü öğretmeni olunca tanıştım. Enstitünün bahçesinde çok iyi sebze yetiştiriyordu. Emekli bir siyasalcı ve milletvekilinin çocukları olan Eyuboğulları köylüyü ve Köy Enstitülerini çok severlerdi.

Bedri Rahmi 1945 - 1946'larda Hasanoğlan'a geldi. Enver Ziya Karal, Pertev Naili Boratav, Mehmet Karasan gibi bize konferans vermeye vakit bulamadı. Kitaplığımızın, okuma salonumuzun, yönetici odalarımızın duvarları hep Bedri ve Eren Eyuboğlu'nun resimleriyle donatılıydı. Bir gün Bedri Rahmi cebinden çıkardığı ipek mendiliyle bir ananın çocuklarının ağzını, yüzünü sildiği gibi tablolarının yavaş yavaş tozlarını alıyordu. Ben de yardım edeyim dedim. "Ben sileyim" dedi. Gerçekten herkesin yapacağı bir iş değildi. Tüye dokunur gibi hafif hafif siliyordu.

Aradan yirmi yıl geçtikten sonra İstanbul'a yerleştiğimde Taksim'de Türkiye İşçi Partisi'nin mitinginde elindeki kamerasıyla "Tek yol devrim" diye gökleri yırtarcasına bağıran onbinlerin filmini alırken gördüm. "Hocam size yardım edeyim" dedim. Teşekkür etti. Durmadan omuzunda kocaman çantasıyla ordan oraya nefes nefese koşarken alnından şıpır şıpır ter akarken Taksim Meydanında köylüye, işçiye hak isteyen kitlelerin coşkunluğunu

bedri rahmi eyuboğlu'na özlem

Mehmet Cemil UĞURLU

Kirazın kırmızısı
Eriğin moru armutun yeşili
Ayvanın sarısı
Özlemişler seni

Kilimlerde nakışlar
Bahçelerde çiçekler
Bekliyorlar ellerini
Okşasın diye

Tuvalinle seramiğinle
Boyanla kaleminle
Bir doğa yarattın
Ne güzel

Resimlerin şiir
Şiirlerin resim
Büyüyor özlemin yüreklerimizde
Duyuyor musun koca reisim.

filme aldı. Koca meydan bir tek ciğer gibi soludu; birtek ağız gibi konuştu, bir tek yürek gibi attı. Ama on binlerce el, konuşanları alkışladı.

Bir gün arkadaşım Mustafa Eyuboğlu'na gittim. Mustafa bana: "Sen Taksim'de Bedri ağabeyime yardım etmek istemişsin. Bedri ağabeyim de sana sırtındaki çantasını yüklemekten kaçınmış. Oysa çok gereksinimi varmış" dedi.

Milli Eğitim Bakanlığı beni 1967'de açığa almıştı. Bana çantasını yükletmekten çekinen Bedri Rahmi, tam bir gün bana iş aradı.

Hocam Ulvi Uraz'ı yitirdiğimiz günlerde Şişli Camisinde Bedri Rahmi ile karşılaştım. Yanında oğlu Mehmet Eyuboğlu da vardı. Caminin avlusu Ulvi Uraz'ın dostlarından gelen çelenklerle doluydu. Ulvi hocanın tabutu omuza alındığında çelenkler büyük bir kamyona sığmadı..., yanya yakını dışarda kaldı. Bedri Bey: "Bekir, bizdeki şu gereksiz gösterişe bak. Dünyanın çelengi buraya geldi. Ulvi'yi borç öldürdü. Eğer bu baylar buraya getirdikleri çelenk parasını sağlığında ona verselerdi Ulvi ölmezdi" dedi.

Sabahattin Eyuboğlu hocamızı 1973'te yitirmiştik. Ertesi yıl onun ölüm yılında Ulvi Uraz'ın tiyatrosunda anma töreni yaptık. O zaman Ulvi Uraz sağdı. Tiyatro törenine gelenlerle doldu taştı. Bedri Rahmi, Sabahattin Hoca'nın dostları ve öğrencileri konuştular. Ben de Küçük Köy'den Jeolog İbrahim Sarı'nın halkoyunları ekibini getirtmiştim. Sabahattin Hoca bizim halkoyunlarını çok severdi. O, ağlayarak değil gülerek, oynayarak anılacak bir bilge idi. Oyuncular, davullu, sazlı, sözlü bir güzel oynadılar. Törene gelenlerden birkaçı kendi aralarında böyle anma mı olur? diye dursunlar Bedri Bey: "Bunu kim düşünmüşse çok iyi düşünmüş. Sabahattin Eyuboğlu böyle anılır işte" dedi. Bedri Bey'i coşkuyla alkışlamaya başlamıştım. Halkı yararak yanıma geldi beni öptü. Oysa ben onun da oyuncuları yadsımasından korkuyordum.

Bedri Rahmi'yi de 1975 eylülünde yitirdik. Kadıköy Osmanağa Camisinin musalla taşındaki tabutu çok sevdiği halk dokuması bir kilim seccade ile örtülüydü. Bütün dostları başucunda saygı nöbeti tuttu. Nöbette Hocam Hürrem Arman: "Bekir, büyük bir dost, büyük bir sanatçı dost yitirdik" diye dövünüp zehir gibi sigarasının dumanını içine çekiyordu. Öteden bir "vazifeşinas" karşımıza dikildi: "Sizin yaptığınız ölüye saygısızlıktır. Nerde görülmüş ölünün başında sigara içmek konuşmak. Hazırolda tutulur saygı nöbeti" dedi. Hürrem Hoca bunun altında kalmadı. Sen Bedri'yi tanısaydın bizle böyle konuşmazdın. Aramızda sizin gibiler olmasa ben Bedri'nin başucunda içeceklerimi bilirdim" dedi.

Bedri Rahmi'ye öldü demeye dilim varmıyor. O, insanoğlunun düşüncesine girenlerden biri. Resimleriyle, şiirleriyle, halkçılığıyla her dönem yaşayacak. Şiirleri şimdiden türkü oldu. Bedri Rahmi, ressamlığı, ozanlığı yanında bilge bir kişidir de. Onu, şiirlerinden bir demetçik okuyarak analım diyorum:

... Biz ölen ağaçları yontup / Gemilerimize direk yaparız / Bizim canımızı alan acep onlara ne yapar? (Yaradana Mektuplar, Bilgi Yayını, s.13). Sen istediğin kadar cennetini methet / Göklerine zümrüt döşe ve tefriş et. / Sen / Gel benim canımı al, sonra da cennete ilet / Sen onu cinlere vâdet, cansız nerne lâzım cennet / Sen bana canımı terket kara toprak bin bereket (a.g.y. s.15). Açıl toprak açıl dedik açılmadı / Mevsimler / Henüz doğmamış sabilerin rızkıdır dediler, / Toprağın altında ne var ne yok kilitlediler / Sabiler doğdular büyüdüler / Acıktılar / Evvelâ tırnaklarını / Sonra da birbirlerini yediler / Açıl toprak açıl dedik açılmadı / Senin anlayacağın / Toprak bizi doyurmadı. (a.g.y. s.24). Bir buluta sormuşlar: -Güzel bulut, sen niçin ele avuca sığmazsın? - Ele düşersem beni ata benzetenler arabaya koşar. Bakraca benzetenler kuyuya atar. Ayıya benzetenler oynatır. Mendile benzetenler burunlarını silerdi! demiş. (a.g.y. s.19).●

sızlar yüreğim

Nusret Kemal OTYAM

Bir gül yaprağı değse alnıma
Seni anarım
Sızlar yüreğim
Yitmesine bunca yılın
Bunca umudun çilenin
Mavi boncuklu nice günlerin
El uzatıp koparılacak gibi
Dalında olmuş meyvanın
Ağaç dibine düşmesine
Çürüyüp kurtlanmasına
Sızlar yüreğim
Ay tükenmez gecelerde
Ayak izleri sallanır dünyamıza
Düşlerimiz bir sağnakla ıslanır
Gözlerimizden boşanan
Umarı hangi pencerenin
Açılan kanadındadır bahçelerin
Doyulmaz dokusuyla bir taze yeşil
El sallar sevenlerine
Ne varsa topraktandır dercesine
İşte umut işte başkaldırısı doğanın
Yeter ki kopmasın kökünden
Yoluna adanmış kutsallıklar
Taze dal taze yaprak
Ve gizemli meyvalar
Dokunsan bal damlayacak
Panzehiri tüm korkulukların
Tırnakla et damarda kan örneği

aşk ve şiir

● **Hüseyin ATABAŞ**

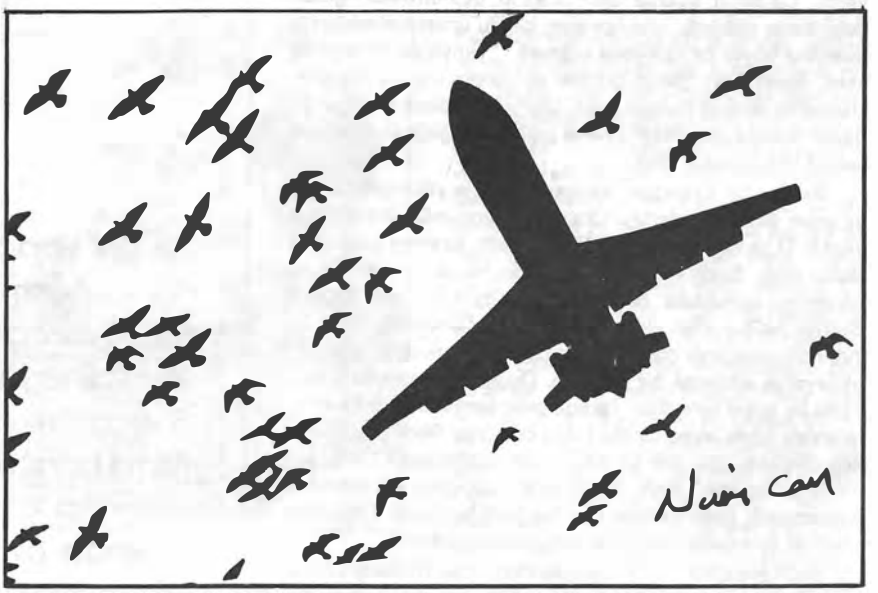

Son günlerde Italo Calvino'nun **Görünmez Kentler** adlı kitabını okuyorum. İmgesel ve çok keyifli bir kitap. Calvino **Isidora** kentini anlatırken: "Bir yabancı, iki kadın arasında bocaladığında, burada daima bir üçüncüsüne rastlar." diyor. Ama okuyup geçtikten sonra, bu söz benim usumda şöylekalmış: "İki kadın arasında bocalıyorsanız, bir üçüncüsünü düşünün." Hani, "dervişin fikri ne ise zikri de odur" derler ya.. öyl ebir şey benimkisi de.

Sözün, benim algıladığım anlamı, şairleri anımsattı bana. Çünkü şair de, ardından koştuğu iki şeyden birini elde edemeyince, üçüncü şeyin şiirini yazan adamdır. Onun için şairlerin sevgilileri tükenmez. Ama hiç bir sevgili ile de mutlulukları sonsuza dek sürmez. Sürmesi işin doğasına aykırı olurdu aslında. Çünkü ideal sevgili bulununca her şey bitmiş olur. Bulunan, elde edilen şeyin gizi kalmaz çünkü. Giz olmayan yerde şiir aramak ise boş bir çabadır.

Bunları belki de Ahmet Ada'nın **Aşk Her Yerde** adlı kitabını okurken kurguladım. Ada'nın kitabını okurken bir de şunu düşündüm: Aşklar hep bitecek ama **aşk** hiç bitmeyecek. Kitabın başında şöyle bir dize var:

Mutluluktun çok geç bulduğum

Geç kalan mutluluk bulunmuş sayılır mı? Hangi şair mutluluğu zamanında bulabilmiş ki!..

Aşk Her Yerde'nin ikinci şiirinde de şu iki dize var:

Eyvah, sessizce akıp gitti yaz
Bir kavak hışırtısı bırakarak

Ne güzel. İnsan o hışırtıyı duyumsadığında içinden bir rüzgâr esip geçer. Bir özlem, bir insan sıcaklığı, bir aşk, bir şiir tadı. Nerdee!.. Öyle bir kazanma ve tüketme yarışına soktular ki bizi, o güzellikleri anımsamaya bile zaman bulamıyoruz. Oysa aşk ve şiir insanı mutlu kılar, insana insan olduğunu anımsatır. Tüm canlılarda var olanı incelterek insan aşkı yarattı. Bunu unutmamalı. Aynı zamanda şiir barışın simgesidir. Bunu da her zaman anımsamalı.

Sekizinci mirbed Şiir Festivali'nde, 26 Kasım 1987 günü, Bağdat El - Reşid Tiyatrosu'nda bir aşk şiiri okumuştum. O günün akşamı, Irak Kültür Bakanı kaldığımız otele ziyaretimize geldi. Bir ara elini omuzuma koyarak; "Üstat, şiirinizde dile getirdiğiniz duygulara bizim de gereksinmemiz var." dedi. İran - Irak savaşı tüm şiddetiyle sürüyordu. Irak ve öteki Arap ülkelerinin şairleri, okunması elli altmış dakika süren, savaş kasideleri yazıyorlardı. Bedevi halk bir araya gelerek saatlere "savaş hasaları" söylüyorlardı.. Bakanı yolcu ederken, Irak'ta da sevgi şiirlerinin yazılacağı günlerin yakın olması dileğinde bulundum.

O savaş bitti ama, Iraklı şairler sevgi şiirleri yazmaya zaman bulamadan, ikinci bir batağa saplanıldı. Toplum yaşamında şairlere çok büyük görevler düştüğünü düşünüyorum. Şair önce, yönetimlerin kuyruğuna takılmadan, insana özgü duyarlığı sürekli olarak gündemde tutmalı. Yukarıda ne demiştim: Şair, ardından koştuğu iki şeyden birini elde edemeyince, üçüncü şeyin şiirini yazan adamdır. Yani şair savaşları doğrudan önleyecek güce sahip olmayabilir ama, insanın en gelişkin duygusu aşkı ve sevgiyi belleklere ince ince işleyecek yeteneğin sahibidir. Hiçbir kişi ya da hiçbir yönetim sanatçıya "şunu söyleyeceksin, bunu söylemeyeceksin" diyebilecek yetkinlikte değildir. Çünkü sanatçı, sözünü söylemenin yolunu bulabilen adamdır. Sanatın gerekliliği de bu nedenle önemlidir.

Ahmet Ada'nın bu yıl, bağımsızlık savaşçısı Ceyhun Atuf Kansu adına konulan ödülü aldığı **Aşk Her Yerde** kitabındaki bir başka şiirde bir başka dize de şöyle:

Sana gelirim içimde aşkın egemenliği

Evet, şair denilen adamı yalnızca insancıl değerler egemenliğine alabilir. İnsana özgü bir incelik olan aşk bu değerlerden biridir. Şiir ise, güzellikleri insanın beynine ve yüreğine ulaştıran "kıldan ince, kılıçtan keskin" bir yoldur.●

yol arkadaşım baston

● Mehmet GÜLER

Baston ustası (aynı zamanda öğretmen) Erdoğdu Özcan, en güzel bastonlarından birini Hasan Kıyafet'e, birini de bana uzatıyor.

Gönülden koparak verilen her andaçın insanları mutlu ettiğini biliyordum. Biz de mutlu oluyor, çocuklar gibi seviniyoruz. İnanıyorum ki Kıyafet'i de, beni de sevindiren yan işin özdeksel boyutu değil, tinsel yanı. Bundan böyle Devrek, anılarımızda iki soluk gün olarak kalmayacak. Zaman içinde küllenemeyecek. O güzel bastonları evimizin en seçkin köşesine asacağız. Ona her bakışımızda, dokunuşumuzda, dostlarımıza gösterişimizde Devrek tüm sıcaklığıyla, tüm güzellikleriyle dolacak içimize. Geride kalan sevgilerimiz, özlemlerimiz onunla somutlanıp yaşayacak.

Erdoğdu öğretmen / ustadan aldığım bastonu götürüp oteldeki odama koyuyorum. Hasan Kıyafet bırakmıyor, elinde taşımayı yeğliyor. Akşam yemeğinden sonra Ahmet Özer'i, Mehmet Yaşar Bilen'i, Ruhi öğretmeni de yanımıza alarak Devrek Çayı çevresinde yürüyüşe çıkıyoruz. İki gün kesintisiz yağan yağmurlar nedeniyle Devrek Çayı yatağına sığmıyor. Gecenin güzelliği deli akan suyun sesiyle bir kat daha güzelleşiyor. Yağmur sularıyla yıkanan Devrek, çam, reçine, toprak kokuyor. Yaşar Bilen bana dönerek, "bunca zaman Devrek'te boşuna kalmamışım değil mi Güler?" diyor. Anlıyorum ki Bilen Devrek'ten hâlâ kopamamış. Kendisi İzmir'de yaşasa da gönlü buralarda. Hasan Kıyafet'e bakıyorum; baston yine elinde. ona dayanmaktan çok dokunuyor, evirip çeviriyor, okşuyor, sürekli yapıyor bunu. "Kıyafet", diyorum gülerek. "Bastonunla dostluğu çok ilerlettiğin belli. Ayrımına varmada aşk yapıyorsun onunla". O da gülüyor. "Doğru diyor. Kısa sürede sevgimiz aşka dönüştü"...

Ertesi gün Devrek'ten ayrılma değil, kopma saatleri geliyor. Çantamı, bastonumu elime alarak dönüş yolculuğuna başlıyorum. Bastonumla sevişme hali şimdi bana geçiyor. Beklenmedik bir kaza başına gelebilir diye gözüm gibi koruyorum onu. Bazen bileğime takıyorum. Bazen elime alıp okşuyorum. Üstündeki işçiliğin güzelliğine bakıyorum. İnceliği, zerafeti, uyumlu deseni, nakışları, boğazına geçirilen gümüş bileziğiyle her bakışımda yeniden fethediyor gönlümü. Yalnız değilim artık. Yol arkadaşım bastonum var yanımda. Ben de onunla konuşabilir,hatta sevişip aşk yapabilirim. Yolculuk biraz daha ilerleyince, herşey tahmin ettiğim gibi oluyor. Bu güzel yolculuğumda sıradan bir eşya değil o, bir sevgili. Dostluğumuz giderek ilerliyor, bir çeşit trans hali başlıyor. Anlıyorum, artık o da beni seviyor. Kızılcık ağacının güzelliğiyle, nakışlarıyla, cılasıyla gülerek bakıyor bana. Okşayışlarıma duyarsız kalmıyor. Devrek dağlarındaki orman sesine benziyor bir çeşit. Erdoğdu ustanın testeresinin, zımparasının sesine benziyor. Bu ses sürekli çoğalıyor, içime doluyor...

Yolboyu birden çok terminale uğruyor, birkaç otobüse bilet alıyorum. Hemen her yerde insanların bana çok farklı ilgi, sıcaklıklar gösterdiğinin ayrımına varıyorum. İzmit terminalinde adamın biri hanımının yanından kalkıp bana yer gösteriyor. Oturmak istemiyorsam da ısrar ediyor. Oturuyorum. Kendi kendime gülüyorum. Yolboyu bana gösterilen bu aşırı ilginin zarif bastonumdan kaynaklandığını anlıyorum. Belki çoğu özürlü sanıyor beni. Bu yüzden yardım etmek istiyor. Ama gösterilen bunca ilginin sadece "acıma" duygularına bağlı olmadığını düşünüyorum. Bastonumun da özel bir payı var burada. Onun güzelliğinden, zerafetinden gelen bir etkileme gücü var. Saygınlığı onun niceliği kadar niteliğine de bağlı. Yolboyu elimde sıradan bir baston taşısaydım bu ilgiyi görmezdim herhalde diye düşünüyorum. Devrek'ten aldığım bu güzel andaça daha çok bağlanıyorum.

Devrekli ustaların güzelleştirdiği bir ağaç dalının insanları da güzelleştirmesi, onun insani değerlerine yeni değerler katması ne hoş.

Sağol Devrek.

Elinize sağlık Devrekli ustalar...●

(Soldan Sağa) Mehmet Güler, Metin Kökten, Ahmet Özer, İlhan Karaman ve Mehmet Yaşar Bilen Devrek Baston ve Kültür Festivali'nde. Devrek, 6/7 Temmuz 1991.

tiyatroyla yeni dostluklara

● Gülçin ÜSTÜNTAŞ

OBKT'nun yönetmeni, eşim Aydın Üstüntaş, 1978 - 79 sezonu için oyun araştırıyordu. Kendisinin beğendiğini söyleyerek bana uzattığı kitabın bize değerli bir dost kazandıracağını elbette bilmiyordum. Eşimin uzattığı kitap Adalet Ağaoğlu'nun "Kendini Yazan Şarkı" adlı oyunuydu. Kitabı bir solukta okumuş ve heyecanlanmıştım; bu oyunu oynamalıydık.

Oyunda devrimci bir üniversite öğrencisinin hayatın bütün yükünü omuzlarında taşıyan anasını oynuyordum. Tiyatro yaşamım boyunca büyük zevk alarak oynadığım bir oyundu bu. Her gece aynı heyecanı yaşıyordum sahnede. Oyunun yazarının da duygularımızı bizimle paylaşmasını diliyorduk. Bu düşüncelerle Ordu'ya davet ettik Adalet Ağaoğlu'nu. Aynı günler TRT ekibi de televizyon için çekim yapıyordu. Bu heyecanı yaşarken Ağaoğlu'ndan davetimizi kabul ettiği mesajını alınca sevincimiz doruğuna varmıştı.

Samsun Havaalanı'nda uçağın gelişini beklerken o denli heyecanlanmıştım ki, telaşla sağa sola koştururken Adalet Ağaoğlu'nu bulamamıştım. Ben telaşla aranırken aynı telaşla beni arayan Adalet Hanım'la karşılaşıverdik.

Ne çabuk kaynaşıvermiştik; kırk yıllık dost gibi. Üç gün boyunca Ordu'da birlikte olduk. Deniz kıyılarında, köy yollarında yürüyüşler yaptık, sanattan, edebiyattan söyleştik. Günlerce incecik, zarif sesiyle bütün sorularıma yanıtlar verdi, bir sanatçıyla birlikte olmanın güzelliğini yaşattı.

Oyununu bizim yorumumuzla izledikten sonra gizleyemediği heyecanıyla sahneye çıktı, izleyicilerle söyleşti. Ordu'ya amatör bir tiyatroda vasat bir oyun izleyeceği düşüncesiyle geldiğini, ama profesyonel bir toplulukla karşılaşıp başarılı bir oyun izlediğini anlattı izleyicilerimize. OBKT oyuncularını onurlandırdı. Kentimizden ayrılırken de bana "Sizde her şey var, eksik olan iddialı olmayışınız" diyerek güç verdi. "Lütfen anılarınızı yazın" demeyi de unutmadı giderken. Bir süre sonra yine konuğumuz olan Ülker Köksal da anılarımızı yazma konusundan ısrarla sözetti. Ordu'da böyle bir kurumun varlığı tüm konuklarımızı heyecanlandırıyordu.

Ülker Köksal, Gülçin Üstüntaş, Adalet Ağaoğlu.

Bir ara Adalet Hanım için bir şal örmüştüm. Yapıtlarını üretirken omuzlarında kendi ellerimle ördüğüm bir şalın olabileceği düşüncesi beni mutlu ediyordu. Bu küçük armağını o dönem Meclis'in en genç üyelerinden Ertuğrul Günay'la gönderdim. Kısa bir süre sonra Adalet Ağaoğlu'ndan bir mektup aldım. "Bana gönderecek başka şeylerin yok mu?" diyordu. "O son derece sevimli, nitelikli insanın bana tekrar gelmesi için bir vesile olsun." Ertuğrul Günay, gerçekten de Ordu'nun yetiştirdiği çok değerli bir politikacıydı. Adalet Hanım, mektubunda kendisiyle uzun uzun söyleştiklerinden söz ediyordu. Sevinmiştim buna. Aynı gün ilginç bir rastlantıyla Ertuğrul Günay'ı gördüm çarşıda. İlk sözü "Adalet Hanım'a gönderecek bir armağanın var mı, onu tekrar ziyaret etmek isterim." oldu.

Adalet Ağaoğlu daha sonra iki kez geldi Ordu'ya. 1980'de Ordu Altın Fındık Şenliği içinde imza günü düzenledik kendisine. İki yıl önce de OBKT'nin kuruluşunun 25. yıldönümünde yine bizlerle oldu, bu mutlu günümüzü paylaştı. Tiyatro uğraşımız, bütün yorgunlukların ötesinde bize yeni dostluklar kazandırarak da ufkumuzu genişletiyor, içimizi güzel insanlarla zenginleştiriyordu.●

atardamar

"kar yağıyor ayışığına" NABİ ÜÇÜNCÜOĞLU'NA SAYGI

Nabi Üçüncüoğlu,

Varlık, Yücel, Kaynak, Yeni Ufuklar, Kıyı dergilerinde şiirleri yayımlandığında, bir eğitimci olarak yurdumuzun nice yöresinde, **"Mehmet'in kalemi / Fatma'nın defteri"** olup, "sene be sene" okunan, has bir şairimizdi, elinde kozası bir öğretmendi.

Şiirini **'memleket'** sevdası üzerine kuran **Üçüncüoğlu**, 1922 - 1969 yılları arasında 47 yıllık yaşamını; inceliğin, dostluğun, sevginin güzelliğiyle temellendirmesini bilmişti. Şiirini de bu güzellikle, yurdunun nice yaşam birikimi üzerine kurmuştu.

İlk **Kıyı**'nın harcında onun da alın teri vardı. **"Anadolu'nun en yeni kitabı"**ydı o. **"Perşembelerden sonra bir cuma"**, 31 Ocak 1969'da yaşama elveda dediğinde, belki de en büyük öksüzlüğü, **"Godll deresi"** yaşamıştı.

MEMLEKET'le başlayan yaşam sayfalarını çevirirken ve adına konulan şiir ödülünü gerçekleştirirken, onu okurlarımıza daha yakından tanıtmanın sevincini yaşayacağız. Anısına binlerce saygı...

k ı y ı

memleket

● Nabi ÜÇÜNCÜOĞLU

I.

Benim olduğum için seni severim
Ben öğretmenim.
Akşamları, akşamlar kadar yorgun
Ortalık ışımadan Memleketime
Güneş olurum.
Mehmet'in kalemi
Fatma'nın defteriyim sene be sene
Yazılır - okunurum.

Ben öğretmenim
Anadolu'mun en yeni kitabı, uzun
Van Gölü'nden Marmara'ya okunmuş
Ellerimin üzerine, parmaklarıma
Saygıların en güzeli konmuş.

II.

Bu, ilk âşıklığım değil
Almış ta beni yere vurmuş
Toprağının karası
Akşamlarına kar yağdı
Bahar, düşündüğümüzden güzeldir
Ağaçlar verir vereceğini
Elinden geldiği kadar, toprak verir.

Seni, köy köy okulla donatacağım
Öreceğim yol yol
Bu, ilk âşıklığım değil
Kar yağıyor ayışığına
Bahar, düşüncelerimizden güzeldir
Hazır ol.

III.

Benim olduğum için seni severim
Şehirlerin en ortası, pencereler benim
Köy yolları, bit ilâcı - ter
Sonra ayışığı, ellerimiz, saçın...
Dünyaya yeter.

Benim olduğun için seni severim
Ebekuşağının yeşili benim
Göğün mavisi, denizin.
Başımız sana bağlı Memleket
Ömrüne bereket.

IV.

Bu tarafları Memleketimin, toprak
Bu tarafları taş
Harşıt boyu, bulut bulut yâr kokar
Taş ama Memleketimin bu tarafları
Zor ama, beni saran halleri var.
Düşünce çarığımın bağındadır, kokulu
Öküzümün nalında
Lazut salkımsaçak dert salkımsaçak
Bu tarafta herkes kendi halında.

V.

Şive'nin Cami Mahallesinde
Bir öğretmen kozasını örüyor
Çilesi, Anadolu üstüne, büyük
Allah görüyor.

İyilik üstüne yüz türkü Şive Okulu
Aydınlığa yıldız yıldız pencere
Bir küçük akşam yuvarlanır ellerimize
Büyük pelit dalı - kar dalı
Cami Mahallesi ev ev
Gül gibi okul açılalı.

(Fotoğraflar: M. Reşat SÜMERKAN)

Şive'nin Cami Mahallesinde
Bir öğretmen kozasını örüyor
Çabası, Memleket üstüne, tatlı
Allah biliyor.

VI.

Ben köy öğretmeniyim
Yıldızlıkta, yıldızların ufağı
Ayışığında baharı köyümün, Akdeniz'de
Haritada Sakarya'sı Türkiye'min, Ağrı Dağı
Ellerimde tebeşir tozu, gömleğimde ter
Yayla yayla Memleket tüter.

caka köyü

CAKA KÖYÜNDE OKUL YOKTUR

Ben, Caka Köyünden Hüseyin Usta'yım
Topal Hasanın oğlu,
Fırfıra'da okudum, Koryana Okulunda okudum
Zihni Öğretmende
Caka Köyünde okul yoktur.

Bizim köyün uşakları kalıp kalıp kir
Ağaç gibidirler, yürüyen
Toz, çamur, sarı
Bizim köyün uşakları
Yazmasını ne bilir...

Ben Caka Köyünden Hüseyin Usta'yım
Otuz sekiz doğumlu
Kır keçiyi sattım pazarda
Pantul aldım, kâat aldım, pul aldım
Beni Enstitüye gönder, Müdür Beyim,
Ellerini öpeyim.

CAKA KÖYÜNDE OKUL VAR

Nadir Öğretmen
Yeni çıkmış okuldan, taze
Bizden beş fazla anlar dertten.
Darende'den sürmüş gelmiş
Caka Köyü sağır
Yaşamaları ortasında sessiz
Yaşamadadır.

Okulu, elleriyle badana etti
Makinaya vurdu uşakların saçlarını
Evlerde alfabe okunur
Şimdi Caka şeher.

Cumartesi olur,
Öğrenciler bölük bölük dizilir, Marşla
Nadir Öğretmen
Bayrağımızı direğine çeker
Caka Köyü güler.

Nadir Öğretmen'in elleri, insan eli
Gecelerin ortasında en güzel günü, ömrün
Yürek dolusu kandır, Nadir Öğretmen
Vatandır.

sevdiklerim

ELMA AĞACININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ - SELÂM, KELÂM

Bir elma ağacının bu akşam
Hanımlara, beylere selâmı var
Gümüşana'nın Godil Deresi'nde dünya
Yumruk kadar.
Elma ağacı bin çiçek
Yarısı erkek - yarısı dişi
Ağanın tarlasının ortasında dal dal
Yaşama işi.

Kır tarlanın türküleri
İnsanların iyiliği üstüne
Şehrin alaca karanlığında
Bütün gözler güzel
Yıldızların, kırıtışlarından belli
beğendikleri

Bir ustalık dağılmış havaya
Yarısı günlük - güneşlik
Yarısı yağmurlu dünya.
Elma ağacı bin çiçek
Yarım yamalak - özene bezene
Toprağın ılık karanlığından
Elma getirecek.

Bir elma ağacının bu akşam
Hanımlara - beylere selâmı var
Gümüşana'nın Godil Deresi'nde
Kar, dünya kadar.

TEMMUZ

Buğdayın hası, siler yürekten pası
Türkiye'min dağı - taşı ekin
Konya Ovası'nda Muş'ta
Yaşasın harman makinası.

Aylardan Temmuz
Gün, kızların dudaklarını daha öpmemiştir
Gelinlerin yatak kokar, erkek kokar
Üstleri - başları, sabaha
Başak, yanaklarını verir avuçlarımıza
Acıtır, ellerini verir etçe
Kendini verir
Alın teri, bereket getirir.

Aylardan Temmuz
Toprak maviliklere bakar
Güneş ellerimizin içine, yakından sıcak
Buğdayların tarla tarla Torul'dan
Edirne'ye, Çemişgezek'e selâmı var.

SARI OTOBOSUN MAVİNİ

Sarı otobos kış, mazot, kir
Erzurum'a deniz kokusu, asker
Trabzon'a kar götürür.
Sarı otobos püfür püfür
Mavin, köylü sigarası içer
Aklından sıcak geçer.

Yolcu dediğin türlü...
Yol, insanı düşündürür
Ya insan yolda düşünür
Şofor mahallinde Oflu Hoca,
Hatır hatır kaşınır.

Sarı otobosun mavini
Köylü sigarası içer, akşamdır
İçinden karı geçer - kız geçer.

Sarı otobos püfür püfür
Erzurum'a deniz kokusu, akşam
Trabzon'a kar götürür.

HAMSİ KOYDUK TAVAYA

Evimizde teneke dolusu, sepet sepet
Bayram var, hamsinin kilosu ona,
Bazlamanın Kıraldan çok hükmü
Soğan soframızdadır,
Hamsi koyduk tavaya, kadeh gözlüm
Ömrümüzün bu tarafını alladık - pulladık
Fakirliğii gurbete yolladık.

Hamsi, zenginler kadar semiz
Bundan böyle, türkü söyleriz.

PASİN OVASI

Yukarıdan çiçek çiçek kar gelir, beyaz
Toprak, bildiğin gibi akıllı değil.
Düşündükçe, ovanın düzü düşünür, kara kara
Pasin Ovası'nda böyle dopdolu - üpüzgün
Bakmamıştık yıldızlara.

Derdi, milim milim böldük, eşitçe
Alev alev keyfi yok ocağın
Bizim de keyfimiz yok
Evi ev değil, damı dam değil
Nar gibi, dilim dilim Pasin Ovası
Çadıra gelen akşam, akşam değil.
Ovada kar var,
Kar üzerinde hükmeder bayrağım
Gök dolusu - iklim iklim
Gün olur Pasin Ovasını,
Pasin Ovası yapar Milletim.

1949

Sen nelerimizi bilirsin
Sıtmayla, veremle barış suya düştü
Döşeğinde avuç kadar hastalarımız
İşi bitenleri sardık, yolladık.

Mudarayız ekinden yana
Halimizi anlatamadık Kaymakama
Ve paraya mendil salladık.

Kırkdokuz, gözü kör olsun kışın
Omuzlarımızı, biçime soktu soğuk
Üstelik âşık olduk
Elin, bilmem ne renk gözlü kızına, bitlendik
Yiyeceğimizi, bitlere verdik.
Nelerimizi, nelerimizi gördüm kusura bakma
Sen de fakir olaydın bizim gibi
Vallahi soğuktan ölürdün.

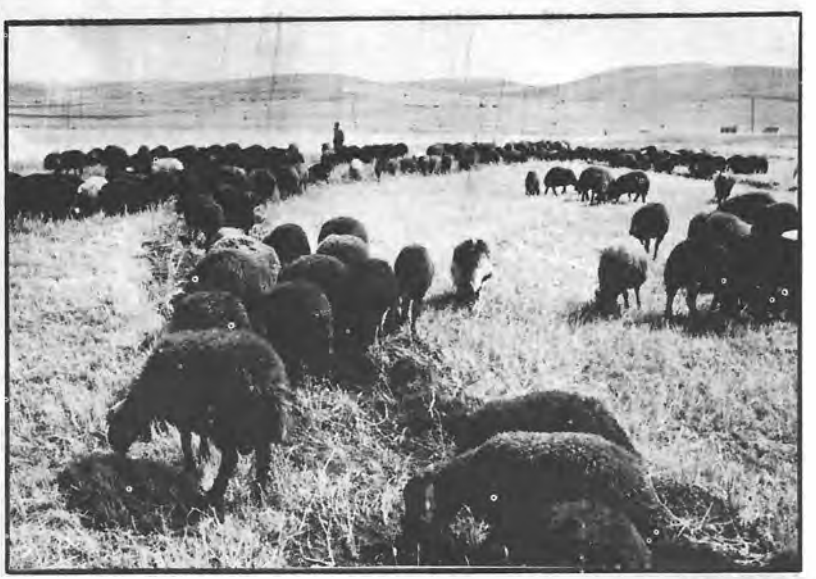

ben, semiz usta ve burnunu karıştıran

I.

Ya, akşam olduğu için karanlık
Ya bu karanlık bıraktı akşamı ellerimize
Hafifçe - sessiz
Veysel'in kahvesinde ben, burnunu karıştıran
Ve kunduracı Semiz.

Veysel'in kahvesi duman duman, kurşunî
Çarık kokusu tuzluca, ılık
Semiz Usta'yı meşine çevirmiş dünya
Burnunu karıştıranın gözleri kuyu
Ben yaşamağı gümbür gümbür uyuttum.

Kafamın içi yumyumuşak, sonra
Caddelerde kol kola - yüz yüze insanlar
Ayık - sarhoş
Şehirlerdeyim oh, kollarımın ikisi de boş.
Pencerelere kızlar dayanmış şöyle
İçleri derya deniz
Benim içim de öyle.

II.

Sonra Veysel'in kahvesi duman
Sonra ben, sonra Semiz Usta ve sonra
Yak bir asker daha, hakkımızda hayırlısı,
Burnunu karıştıran.

İstanbul'u aç Ustam, İstanbul'u
Şarkılar varmış...
Vay anasını be, kar yağmış.

Benim perdelerim çirkin - seninkiler güzelce

I.

Böyle, büyük olur pencerelerde - cilvesiz
Karanın karası akşam
İri düşünür ağaç,
İnce düşündürür insanı, susar
Ortada sigara dumanı
Bir bütün gece - kadınsız
Ve sarhoş kokusu var.
Kafamın içi, yamrı yumru
Düşüncelerim konuşuyor
Benim perdelerim basmadan - çirkin
Buruk olur pencerelerinde akşam, böyle
Saçlarımı yer.

II.

Beni söyleten içim deli deli
Akşam olunca insan eve gelmeli
Cezve, cezveliğini yapmalıdır
Şeker sandıklarından bozma karyolada
Yeni yetme tahtakuruları
Gülmeyi öğrenmeli.

III.

Benim perdelerim çirkin
Seninkiler güzelce.
Aydınlığın düşüncelerime taşıyor
Sıcaklığı insanların yataklarında
Ellerinde ince eller - çiçekten
Ayaklarımıza bağlı dünya, döşeli - dayalı
Benim perdelerim çirkin, seninkiler boyalı.
Aydınlığın düşüncelerime taşıyor
Dünya dolusu insan çeşit çeşit
Gecelerini, gündüzlerini yaşıyor.

ulama

Bir oyun oynadık dörtgen dörtgen
Yüzüstü - yüzükoyun bütün şehir
Yüreğimin ortasında bir nehir, sıcak
İnsan insan akar
Bir güzel aydınlıkta ellerimiz
Hücre, hücreye komşu
Dönmesine bağlı dünyanın bir bir
Yıldızların dal dal oluşu.

I.

M, O'ya ulamış yaşamasını
Şehirlerin en ortası pencere

Beyazından güller oturmuş, iri
Gecelere.
M, O'nın yüzde ellisi
Yıl on iki ay pullu tellisi.

II.

Sarmaş - dolaş dünya
İnsan kokusu, bahar
Akşamların en dişisi ortamızda
Bir alaca karanlıkta oyunlarımız,
Yalan - gerçek
Kim kazanacak elmayı milim milim
Ağız dolusu kim dişliyecek, belli değil.

Odaları ışık dolduralım denize karşı
Duvarları beyaz ve karadır
Pencereden düşürdük mü ışıkları
Çıkarması mudaradır.

III.

Üçgen - dörtgen ulana ulana
Büyüdü dünyanın yarısı
Yarısı derdoldu yaşamamızın
Yarısı, tatlı dünya.

Yüreğimin ortasında bir nehir
Gecelere ömür ömür akar
Yaşamak kollarımın arasındadır, sıcak
Dallarında bal oldu meyvalar.

tirebolu

I.

İşte, bu deniz bu çakır gözlü
Eteklerini beyaz beyaz öpen
Güle can veren
Sana fındık göndermeyen bu toprak, Tirebolu'm
Kavun kokusunda dilim dilim yaz
Yağmurla yanak yanağa
Dudak dudağasın, olmaz.

Evler omuz omuza - diz dize
Pencere pervazında domates
Allanır - ballanır
Yollar dolusu gelin, uşak
Sirke kokar, tuz kokar darı almadadır
Hem darı çuvalı
Yaşamak gibi sürüklenir
Güç - tatlı.

II.

Tirebolu üzerine konuşuyoruz
Tirebolu, Ayana'nın eteğinde oturur
Bakmıyorsa çeşmi siyah feryade
Çeşmi bilmem ne renk, bakar, durur.

Fener hem yanar - hem söner
Güneysu, aferin sana
Kalp, çamaşırcıya yıkatılır mı
Fındık yok anladık ama gönül
Mektup yoku tanır mı?

III.

Sokakların dili olsa türkü söyler
Gök cömertliğini döküyor kardeşçe
Elimizde - avucumuzda bahar
Bahçe yüzümüze gülüyor
Oy bu sene, insan keyfinden ölüyor
Lazut püskül püskül, perçem perçem
Dallarında hanım hanımcık fındıklar
Gök, kardeşliğini döküyor cömertçe
Yaşamak kollarımızın arasındadır, etçe
Yağlı ekmek yeriz
Sokakları becerebilirse bu şehrin
Sarhoş türküsü söyleriz.

IV.

Şükür, her şeyim var
İstanbul Radyosunda Safiye Aylâ
Hayri Usta'da kuru fasulya
Penceremin önünde kar var.

Dalında, güzelliğinin
Farkında değil mandalinam
Çiradan utanan lâmbam
Ve duvarları gömleğimin yakası kadar
Beyaz odam var.

Var iğnem - ipliğim
Bir sen yoksun
Terlik şıkırtın yok senin, sevdiğim.

TİREBOLU BİLMEMKAÇ veya GEL

Mokasenlerinin penbe olması yetmez
Evimin taşlığında durmaları lâzım
Odamda nefes almalısın yavaş, rahat
Göğsün inmeli - kalkmalı
O zaman nasıl olurum
Elâlem bakmalı.

TİREBOLU ONÜÇ

Geçmiş zaman olur ki hayali beş para etmez
Yağmur yağar düşüncelerime
Bulutlarda at resmi, kuşlar - ıssız
Yağmur, bulutlar ve ben yalnızız.

Düşüncelerimde nokta yağmur

Camda nokta
Neler bulduk bilseniz neler
Yalnızlıkta.

Akşam olmadan karanlığı
Kim bıraktı ellerimize

Yağmur yağar düşüncelerime
Esmerime de yağmur yağar
İnsan insana benzemez, dert derde
Kaymakamın derdi var.

Yağmur yağar evlerimizin damına
Nokta
Neler bulduk, bilseniz neler
Bizi ayartacak - tatlı
Y a ş a m a k t a .

mektuplar

I.

Kore'de Asya'nın öbür ucunda kışladım
Dağlara kar düştü beyaz beyaz
Süngümü düşman kanına bandım, nakışladım.
Anadolu'm, yeni gelinim, sevdam
Burnumun ucunda gülsün
Savaşacağım tabak tabak dünyaya
Barış meyvası dökülsün.

Çeşme başında bizden yana sözedilir, bilirim
Karanlığı dudak dudak alevledim,
Martinim atılıyor
Ben Mehmet'im, hem başka Mehmet'im bu gece
Koğuşun rahatlığını aramıyan tüfeğimle
Ne güzel yatılıyor.

II.

Bilirim Karakız, beni düşünürsün
Köpeklerin geceyi yarıya böldükleri zaman, deli deli
Yüreğin yaprak yaprak benim için
Neler anlattın Allaha...

Ben Kore yollarında bayrak oldum, dalgalanıyorum
Sen içimdesin, en içimde
Sevdalanıyorum, sevdalanıyorum ama
Savaş başka biçimde sarıyor insanı
Gâvurun oğlu, ben ölüm dağıtıyorum
Anladım, tüfeğim acı yarenlik etti.

III.

Anadolu'm, dalların penbe mi beyaz mı
Köye nişan yüzüğü yerine
Madalya göndersem olmaz mı?
Ben Mehmet'im, senin Mehmet'in
Cümlenize selâm ederim.

VATAN SAĞ OLSUN

Ömür su gibi akıyor, mavi
Dudaklarda canlı oluşun güzelliği
Düşünceler, yarın içindir
Yıldızlar yakın mı Nâra Feneri kadar
Sabahları üstünde dünyanın
Efkârlandığımız akşamlar var.

Düşündükçe, yaşamak en güzel iş,
Sudur, topraktır Anadolu, candır
Ne iyi çıkarmıştık tadını
Ortada bir dilim ay ve biz vardık
Seksen bir yürek, milyon kadardık.

Gemicilere Nâra burnu el eder
Al eder zamanlı - zamansız
Döğüşmek böyle mi ustalar, düşmansız.

Çiçekler tatlı bir hüzündür
Üstümüzde bayraklar, bayraklar
Barbaros, Turgut Reis ve Burak, dostça
Selâm alacaklar.

Sulardır içimizden geçen sıcak - soğuk
Vatan sağ olsun, şehidolduk.

atatürk'üm - canımın içi

I.

GELİNCİKLE PAPATYANIN KARDEŞLİĞİ İYİLİKLER ÜSTÜNE

Gece öyle büyük ki öyle sağır ki
Ortamızda - karanlıkların anası
Meydan meydan dolu ve boş
Cop yarası, kurşun yarasında gelincik
Kuru ekmeği kara akşama katmak
Böyle olur ve hoş.

ATATÜRK'ÜM, BENİM CANIMIN İÇİ
MAVİ GÖZLERİNDEN ÖPERİM
Mayıs ayında, kasımlarda
Seni özlerim, özlerim
Benim canımın içi, şanım
Sana kurban olsun canım.

NİSAN YAĞMURLARINA KAN YAĞDI
Cop yarasında Atatürk vardı
Gelincikle papatyanın kardeşliği
Beyazıt'tan Kızılay'a kadardı.

İNSAN BİR YAŞAR - BİN ÖLÜR
Benim canımın içi, atan damarım
Yüreğimin ortasındaki yürek
Anadolu, o kadar güzel ki bu bahar
Benim Turhan kardeşim, İhsan kardeşim

GÜLMEN GEREK.

BEYAZIT MEYDANI - HAS MEYDAN
HÜRRİYET MEYDANININ EŞİ
Tohum, delicesine sevdi toprağını
Salkım salkım, arzu dolu - genç
ACI, ACININ KARDEŞİ.

OLUR MU, BÖYLE OLUR MU
Bu güzelim filiz, bu sevda, bu dal
Böyle hiçten kırılır mı çirkin
Düşüncelerimiz iyiliklere gebe
Hür sabahlarda güzellik
Benim Turhan kardeşim, İhsan kardeşim
Kan kardeşim, beş bayrak - milyon
Gelincikler papatyalar sel sel
Çağladık geldik.

ATATÜRK'ÜM - BENİM CANIMIN İÇİ
MAVİ GÖZLERİNDEN ÖPERİM
Mayıs aylarında - kasımlarda
Seni özlerim, özlerim
Benim canımın içi, şanım
Sana kurban olsun canım.

II.

Gelincikle papatyanın kardeşliği
Güzellikler üstüne
Güzellikler üstüne birinci vazife
NİSAN - MAYIS AKŞAMLARI ATATÜRK KOKAR
ANIT YÜREĞİN ACISI VAR.

Atatürk'üm, içimde - güneşimin sarısı
Dalga dalga mavi aşkım
Ellerinden, ellerinden öperim
Nefes alışında, verişinde Anadolu'mun
Seni duyarım, özlerim
BENİM CANIMIN İÇİ - ŞANIM
SANA KURBAN OLSUN CANIM.

III.

Perşembelerden sonra bir cuma
Sevindim Atatürk olduğuma.
Ödevini yapanları beğendim
"Ey Türk istikbâlinin evlâdı!"
Öğündüğüme - güvendiğime memnunum.

Beyazıt'ın Kızılay'a eşitliği
Taze, bayraklarda kan
Güldü papatya papatya, arzu dolu
Yüzlerde vatan.

PERŞEMBELERDEN SONRA BİR CUMA
SEVİNDİM ATATÜRK OLDUĞUMA.

IV.

MEMLEKET ÜSTÜNE BİRİNCİ VAZİFE
Gelinciğin papatyanın kardeşliği
Aydınlıklara gebe,
ATATÜRK'ÜM - BENİM CANIMIN İÇİ
YÜREĞİMİN ORTASINDA, ANIT YÜREĞİM
Kasımlara, mayıslara
Yosun kokan, ışık ışık gün yürür
KIŞLADA, OKULDA - HARMAN YERİNDE
ATATÜRK BÜYÜR.●

- 1961 -

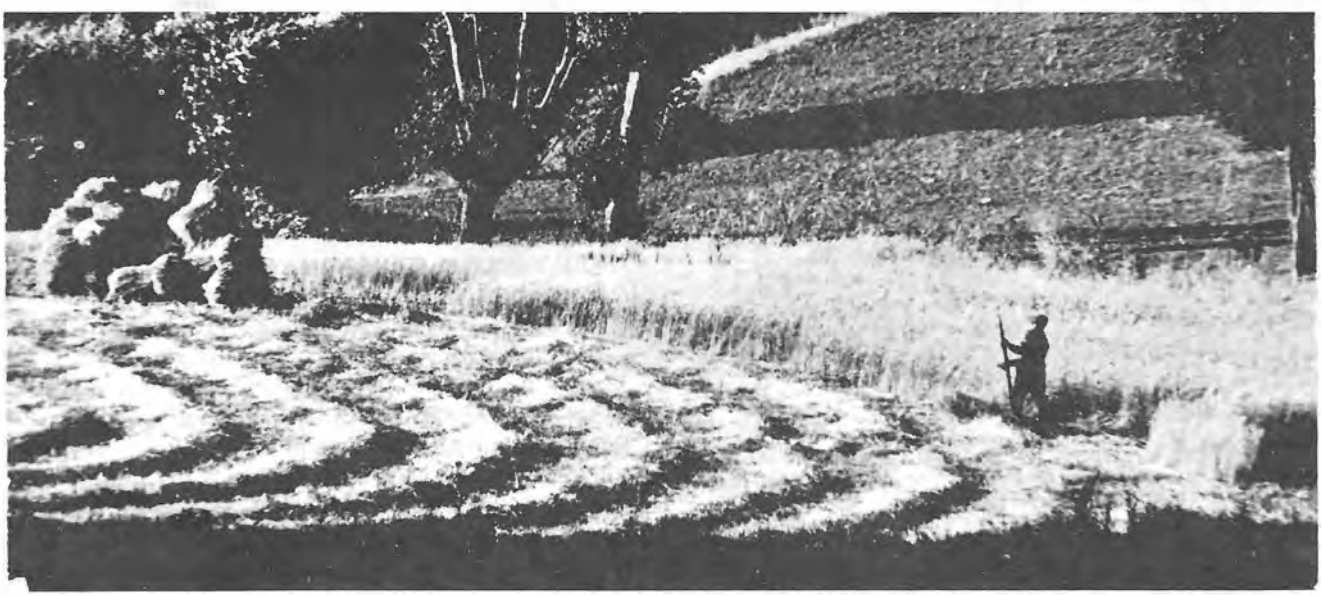

bir ilçe tarihinin çok yönlü birikimi:
s ü r m e n e

Son yıllarda kimi kentlerimizi çok yönlü tanıtan yıllıkların ardı ardına yayımlanmalarına tanık olmaktayız. bu yıllıklar bir yerde, o birimde yaşayan kişilerle, oraları kimi nedenlerle terkeden ancak kentinin esintileriyle mutluluğunu büyüten kişiler için son derece önem taşımaktadır. Kuşkusuz bu çabanın alanı bu kadar dar değil. Geçmişten günümüze üst üste dökülen nice uygarlıklar, kültür, sanat ve eğitim birikimleri, değişen insanla birlikte değişen kentlerin dokusunun anlattığı çok yönlü çaba da yıllığın konu edindiği kente, ayrı bir özellik katmaktadır.

Sözü yepyeni bir yıllığa getirmek istiyoruz.

Önümüzdeki 696 sayfalık birikim SÜRMENE adını taşıyor.

SÜRMENE'nin hazırlanmasına öncülük eden şimdiki belediye başkanı **Osman Zihni Kalafatoğlu**, yapıtın önsözünde, **"Yıllardan beri doğal ve tarihi güzellikleriyle Sürmene'yi tanıtan bir eserin özlemini duymaktaydık. Bu eserin doğuşu duyulan bu özlemin ifadesidir."** sözleriyle ortaya çıkan birikimin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Kültürel ağırlıklı yıllıkta bölge tarihi ile araştırmalar için gerekli belgeler ve yabancı kaynaklar önemli bir yer tutmaktadır. Yapıtta ayrıca bölge tarihinin önemli bir kesidiyle ilgili çok yönlü bilgiler verilmektedir.

SÜRMENE yapıtı bir ilk yapıt olma özelliğini korurken amatör bir anlayıştan çok, usta bir çabanın ürünü olarak önümüzde durmaktadır. Mehmet Bilgin'le Ömer Yıldırım'ın yoğun emeği, bir yıllığın sayfalarında boylu boyunca yansımaktadır.

Yıllığı hazırlayanlar ellerindeki birikimi altı bölümde odaklaştırmışlar.

Birinci bölümde Sürmene tarihi üzerinde durulur. Sürmene kentinin nerede kurulduğu üzerine bilgiler verilir. Tarihte Doğu Karadeniz Bölgesi ve Sürmene'nin ilk dönemlerinden başlayarak Pers, Pontos, Roma egemenliği, Arap akınları, Trabzon Rum İmparatorluğu dönemlerinden geçerek Osmanlı egemenliğine, Fatih dönemine gelinir.

15 ve 16. yüzyıllardaki Sürmene üzerine ayrıntılı bilgilerin verildiği yapıtta, bu dönemdeki tahrir defterlerine göre Sürmene köyleri üzerine açıklayıcı görüşler belirtilir. 19. yüzyılın Sürmene'si anlatılırken isyanlar, kargaşalıklar ele alınıp, ordan 1. Dünya Savaşında yaşanan işgalden söz edilir. Baltacı Deresi'nin tarihsel kimliğinden, muhacirlik günlerinden, kurtuluşla yaşanan coşkudan, milli mücadele yıllarındaki Sürmene'den kesitler yansıtılır.Aynı bölümde 1875 - 1905 yılları arasında **"Sürmene kazası idareci ve memurları"**nın bir dökümüyle, İstiklâl Savaşındaki Sürmenelilerden sözedilir.

Yıllığın ikinci bölümünde İlçenin Coğrafi konumuna değinilir. Yaylaları, akarsuları, nüfus yapısı ulaşımı değerlendirilir.

Üçüncü bölümde Ekonomisi ele alınır. Tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ormanlarla ilgili birikimler çok yönlü olarak günümüze taşınır.

Daha sonraki bölümde ise ilçenin **yönetimi değerlendirilir.** Sürmene'ye bağlı **yerleşim birimleriyle**, bu birimlerin belediye **yapılarından söz edilir.** Yıllığın beşinci bölümünde ise Sürmene'deki sosyal yaşama değinilir. Bu bölümde yörenin atasözlerine, deyimlerine, bilmecelerine, tekerleme ve halk hikâyelerine, türkü ve efsanelerine yer verilir. Özellikle yörenin "ağız" özellikleri, yerel sözcükleri, folkloru, giysileri, seyirlik oyunları, gelenek ve görenekleri, yayla şenlikleri, yemekleri, halk hekimliği batıl inançları ve etnoğrafik ürünlerinden söz edilir. Bunların yanında yöre için önem taşıyan gemi yapımcılığı, dokumacılık, bıçak, kaşık ve tarak yapımı da yıllığın kültürel yapısını tamamlayan bir bölümü oluşturur.

Sürmene yıllığının bir başka bölümünde eğitim ve okul durumu ele alınır. Ayrıca yöreyi ulusal bazda tanıtan mimari yapı, geleneksel ev mimarlığı, mimari süslemenin yöredeki görünümü, olabildiğince ayrıntılı bir şekilde işlenir. Örnek yerleşim birimleri ele alınarak konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilir.

Yıllıkta sosyal kuruluşlar da ele alınır. Spor kulüpleri, yardımlaşma vakıfları ve derneklerin, yörenin çok yönlü tanınmasındaki işlevlerinden söz edilir.

Yıllığın son bölümünde ise **"Sürmene'nin Yetiştirdiği Ünlüler"** tanıtılır. Ahmet Yıldız'dan, Adnan Kahveci'ye, Hamiye Çolakoğlu'ndan, Kemal Demir'e, Halit Çakır'dan Kemal Kayacan'a, Kaya Çilingiroğlu'ndan, Mustafa Sait Yazıcıoğlu'na, Ruşen Keleş'ten Osman Güngör Feyzioğlu'na, Talat Orhon'dan, Zeki Baştımar'a çeşitli alanlarda adını duyurmuş elli iki kişinin özgeçmişi verilir. İlçenin kimliğinin ulusal düzeydeki önemi yansıtılmaya çalışılır.

Yıllığın kapağı Ceyhan Murathanoğlu'nun imzasını taşıyor, Mehmet Bilgin, M. Reşat Sümerkan, Yunus Yılmaz, Yılmaz Alioğlu, Haşim Karpuz, Sinan Seymen fotoğraflarla katkıda bulunmuşlar. Her sayfanın dizilmesi, basıma hazırlanması için alabildiğince özen gösterildiği, elden gelen her türlü özveride bulunduğu bir gerçek.

Yüzlerce belge taranarak, binlerce kaynağa el atılarak, alın teri, göz nuru dökülerek hazırlanan bu kültürel birikimi incelerken, insan son yıllarda son derece önemli bir alana yatırım yapmanın coşkusunu duyup heyecanlanıyor. Başta Belediye Başkanı Kalafatoğlu olmak üzere emeği geçen herkesi kutlamayı bir görev biliyoruz.

Her sayfasında bir ilçenin kültür mayasını çok yönlü irdeleyen, bu emek ürünü, salt bir yörenin insanına değil, örnek alınıp nice yıllıklar yapılması amacıyla tüm okurlarımıza tüm yerleşim birimlerimizin yerel yöneticilerine sesleniyor.

SÜRMENE: Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Basım, 1990. (Dizgi: Akçaabat, Basım İstanbul) 696 s.

Yıllık edinme adresi: Sürmene Belediyesi Sürmene / TRABZON.●

âşık veysel'de atatürkçü düşünceler

● Âdil GÜLVAHABOĞLU

"Yürüyelim Atatürk'ün izine
Boş verelim bozguncular sözüne"

Âşık Veysel'in ölümünün 18. yılındayız. 21 Mart 1973 günü yitirmiştik bu koca ozanı. Fakat bu güne dek, sanatı, yaşamı, düşünceleri üzerine çok boyutlu çalışmalar yapılmadı. Nesnel eleştiri yöntemleriyle üzerinde durulmadı. Üniversitelerin konuyla ilişkili fakülteleri, enstitüleri, yüksek okulların Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri bu konuda enine boyuna çalışmalar yapabilirlerdi. Sanıyorum son yılların kaosu, başka konularda olduğu gibi, bu konuyu da gündeme getirip tartışmayı engellemiştir.

Veysel, yeni Türkiye'nin halkçı direklerinden biriydi. Daha doğrusu bu ilkenin kendisiydi. Cumhuriyet dönemi halk şiirinin en gerçekçi, açık, yalın ozanlarının biri ve belki de ilkiydi. Yaşamış olduğu dönemi, ikiyüzlü bir bakışa sapmadan anlatmıştır. Lâik halk kültürünün oluşturduğu bilimsel görüşleri içeren, işleyen bir Atatürkçü görüş savaşçısıydı. Bir bakıma Atatürk eylemi, devrimi Veysel ve Veyselleri arayıp bulmuştu. Bu gerçekçi halk şairi Atatürk cumhuriyeti sayesinde ortaya çıkıyor, yönetimle bağdaşabiliyordu. Osmanlı yönetimi ise, Pir Sultan gibi bir halk şairini boğduruyordu. Nesimi, şeriata uymadığı gerekçesiyle derisi yüzülerek yok ediliyordu.

.... İleriyi gören geriye bakmaz
İnsanlık yolundan taşraya çıkmaz
Allah cömert amma ekmek bırakmaz
Oturup geçmişi konuşanlara

diyerek Kemalist Türkiye'nin gerçekçi yöntemini vurgulayan Veysel, Cumhuriyet'in yönü ve yöntemiyle yeni bir kuruluş olduğunu anlatmıştır. "Oturup geçmişi konuşma"nın hiçbir işe yaramadığını, "ileriyi görme"nin önemini hemen hemen tüm şiirlerinde belirlemiştir....

Devri Cumhuriyet asın yirmi
Uyan bu gafletten uyuma yurttaş
Dünya ayaklanmış aya gidiyor
Uyan bu gafletten uyuma yurttaş

Yürüyen yolcuyu çekme geriye
Dikkat eyle karıncaya, arıya
Gidiş böyle kavuşamam huriye.
Uyan bu gafletten uyuma yurttaş.
..... (Dostlar Beni Hatırlasın, 1971, s.: 189)

Cumhuriyet'in insanları "gaflet uykusu"ndan uyandırması, "dünyanın ayaklanıp aya gitmesi", "yürüyen yolcunun geri çekilmemesi", "karıncaya arıya dikkat edilmesi" yeni Türkiye'nin, Türk devriminin temel niteliklerinden biriydi. Veysel bunu en güzel bir dille açık, yalın olarak sözcüklere döküyor. Veysel, yaşadığı dönemin sosyal olaylarına da dikkati çekiyor. "Atatürk" adlı şiirinde, "Atatürk'tür Türkiye'nin ihyası..." dedikten sonra Şeyh Sait İsyanı (1925)'nı kınıyor:

.... Şeyh Said de yüzün tuttu isyana
Milletini hor baktırdı vatana
Fakir fukarayı boyadı kana
Öyle şeyhler çoktur külhanımızda
Çağırdım Şeyh Sait sağır mı diye
Tarttılar şeyhleri ağır mı diye
Başında sarığı değirmi diye
Haberin doğrulttu urganımızdan
Şeriatı düşündüler şerciler
Bir takım millete fesat verdiler
Her biri bir yerde hep geberdiler
Onlar kurtulmadı toplanmızdan (AGY., 193)

"19 Mayıs'ta Parlayan Zafer" ise şu dörtlükleri içeriyor:

.... Samsun'da parladı zafer güneşi
Öyle bir zafer ki bulunmaz eşi
Gerdi kanatların bir devlet kuşu
Şeneldi Türklerin kadim ocağı

.... İşte bugün Atatürk'ün günüdür
Her yana yayılan O'nun ünüdür
Her tarafta şenlik Türk düğünüdür
Nûr içr'olsun Atatürk'ün yatağı .... (AGY., 196 - 197)

Ozan, bu dörtlüklerde büyük Türk zaferiyle beraber yeni bir devletin doğuşundan da sözetmektedir: "Gerdi kanatların bir devlet kuşu" dizesiyle.

Halkevleri - Köy Enstitüleri, bir birine bağlı iki büyük Atatürk devrimi kurumları olarak ozanın şiirinde yerini bulmuştur:

Sarsılmaz Halkevi, sağlam temeli,
Işık tutar halka yorulmaz eli,
Halka hizmet kuruluşu, emeli,
Atatürk sesi var Halkevleri'nde.

Halkevleri umum halkın malıdır,
İlim, irfan, faziletle doludur,
Devam eden Atatürk'ün yoludur,
Atatürk izi var Halkevlerinde...

Halkevleri, ilim, irfan yuvası,
Eşitlik, hürriyet, demokrasi,
Atatürk'ün sesi, milletin sesi
Atatürk sözü var, Halkevlerinde... .... (AGY., S.: 215)

Halkevlerinin Atatürk devriminin yerleşmesinde ve sürmesindeki işlevini, sorumluluğunu belirliyor. Hem de Atatürkçü düşüncenin özdeşi kurumlar olduğunu açıkça vurgulayarak. Tabii o zamanlar Atatürk devrimi, kemirilmeye başlanmamıştı. Atatürk yolunun gizli, açık düşmanları böylesine sinsi yöntemler oluşturmamışlardı henüz! 1950'lerden sonra ise, iyicene gemi azıya alacaklardı:

Doğru bakıp görene
Halkın evi Hakkın evi
Hüsnüniyet olanlara
Halkın evi / Hakkın evi

..... Irmak çaylardan varolur
Bir bir içinde sır olur
Denizde cümle bir olur
Halkın evi Hakkın evi ..... (AGY., 216 - 217)

Köy Enstitüleri gerçeğini de, birçok sivrikafalıdan daha iyi kavramıştır. Yayan yürüyüp geldiği Ankara'da Cumhuriyet'in 10.yıldönümü törenlerine katılır. Coşkulu şiirlerini, ilk kez bu tarihi olay nedeniyle söyler, Ankara'da. Bir süre Arifiye, Hasanoğlan (1942 - 1944) ve Çifteler Köy Enstitülerinde halk türküleri öğretmenliği yapar. Bu büyük eğitim dönemecini, bu nedenle yakından tanır. Bakar gözlerden daha iyi görür, kavrar: Enstitü bir kovana misaldir / Her türlü çiçekten alır bal yapar / Yurdumuz içinde doğru bir yoldur / Memlekete kanat takar, kol yapar ..... Uyarın köylüyü varsın ayılsın / Enstitü kuvveti yurda yayılsın Herkes kazancının yolunu bilsin / Öğretmenler iz gösterir yol yapar ..... (AGY., 218 - 219)

Âşık Veysel, Türk ulusunun yarattığı büyük Türk devrimi'nin temellerini, onun yapıcısı yaratıcısı Atatürk'ü iyi anlamış kavramış bu yolda kendine göre savşım vermiş ulusal fikir kahramanlarınızdan biridir. Anısına binlerce saygı!...●

egemenlik ilişkilerinde bir köprü: misyoner okulları

● Orhan ÖZDEMİR

Batılı ülkeler, Fransa'ya tanınan kapitülasyonlardan yararlanarak, Türkiye'de çeşitli okullar açmışlardır. Bunlardan Fransızların açtığı okullara Katolik, Amerikalılarla İngilizlerinkine ise Protestan okulları denir. Protestan okullarının amacı, Protestanlığı yaymak, Fransız etkisini yok etmekti. Katolik ve Protestan okullarının Osmanlı ülkesinde birbirinin etkilerini yok etme çabalarının yanında, ikisinin de ortak amacı devlet otoritesini sarsmaktı(16). Toynbee, büyük savaştan önce imparatorluk toprakları içinde en çok Fransız okullarının bulunduğunu, bu yüzden Fransız kültürünün daha yaygın olduğunu, iyi bir eğitim görmüş her Türkün iyi derecede Fransızca konuşabildiğini belirtmektedir(17).

Misyonerlerin din adamları olmalarına ve dinle ilgili okullar açmalarına karşın, gerçek misyonları meslekleriyle sınırlı değildi. Görevleri, bulundukları ülkelerde hem yetiştirdikleri öğrenciler, hem de iktidar çevresi aracılığı ile ilişki alanları oluşturmak, giderek bu ilişkilerden kendi ülkelerinin yararlanmasını sağlamaktı. Böylece egemenlik ilişkilerinin de temeli atılmış oluyordu. Özellikle ABD'li misyonerlerin I. Dünya Savaşı öncesinde en çok etkinlik gösterdikleri ülkenin Osmanlı ülkesi olduğu ve Türkiye - ABD arasındaki ekonomik ilişkilerin aynı döneme rastladığı düşünülürse, asıl görevlerinin ne olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Kaldı ki, ülke içindeki misyoner okullarının hemen hepsi, devlet otoritesini sarsmak için azınlıklarla işbirliği içinde olmuşlardır.

ABD'nin Türkiye'deki misyoner etkinlikleri, "American Board of Commissioners for Foreign Missions" örgütünce yürütülüyordu. 1910 yılında Amerikan misyoner okullarının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki toplam sayısı 430, bu okullardaki toplam öğrenci sayısı da 23.474 kadardı. Önceleri azınlık öğrencilerine ders verilen Amerikan okullarına, 19. yüzyılın sonuna doğru Türk öğrencileri de alındı. Tüm yabancı okullardaki Türk / Müslüman öğrencilerin oranı 1900 yılında % 15'i, 1911'de % 56'yı, 1926'da % 51'i, 1931'de % 64'ü ve 1939'da % 76'yı buluyordu(18). Dersler Katolik okullarında Fransızca olarak verilirken, Protestan okullarında İngilizce öğretim yapılıyordu.

Misyoner okullarını bitiren öğrencilerin bir kısmı, Türkiye'nin dış dünya ile ilişkilerinde önemli görevler alırken, Ulusal Kurtuluş Savaşı öncesinde birçok gazeteci, yazar, bilim adamı da yabancı egemenliğini benimsiyor, bunu modernleşmek için tek çözüm olarak görüyordu. Bu tutum, Batı uygarlığını Amerikan okulları, kitapları ve öğretmenleri aracılığı ile tanımış olan aydınlarda daha belirgindi. Örneğin, bu görüşün temsilcilerinden, yazar Halide Edip Adıvar, 1901'de İstanbul'da bulunan Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ni bitirmişti ve "Amerikan mandası"nı savunuyordu. Adıvar, Amerika'nın, Türkiye'ye gerçek ekonomi ve düşünce bağımsızlığını kazandıracağına inanıyordu(11, 18). Velidedeoğlu'nun belirttiği gibi, Osmanlı döneminde misyoner okullarıyla ülkemize giren ABD, 1947'den sonra siyasal ve askeri yönden de Türkiye'ye ayak basacaktır(20).

Amerikan okullarının bir kısmı günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Robert Koleji, Tarsus Amerikan Koleji, İzmir Amerikan Kız Lisesi ve Üsküdar Amerikan Kız Lisesi bugün de İngilizce olarak öğretim yapmaktadır. Bu okullarla birlikte Türkiye'de 8 Amerikan, 12 Fransız, 8 İtalyan, 4 Avusturya ve 2 Alman okulu bulunmaktadır (16).●

*(16) Akyüz, Y.: **Türk Eğitim Tarihi**, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.*
*(17) Toynbee, A. J.: **Türkiye**, Ağustos 1971, 1. Baskı*
(18) Kocabaşoğlu, U.: "Amerikan Okulları", Tanzimattan cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt 2, 495 - 500.
*(19) Kinross, L.: **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, Sander Kitabevi, İstanbul 1967.*
(20) Velidedeoğlu, H.V.: "Karşı Devrim Programı", Cumhuriyet, 2 Nisan 1989.

bir yaz yağmuru

Timuçin Özyürekli

yarım çayların buruk acılığında
şiir aşk ve kırık arkadaşlıklar
hüzünlü resimlerden fırlayıp çıkmış
zayıf bir çocuk akasyalı kahvede
ağlamaktan yorgun babasını arıyor
vurgun yemiş göğsüme yağmur yağıyor...

sıcak yaz ortasında hıçranlar içinde
dinmiyor gürültüsü sağnak yağmurun
yolculukların en uzunu düşüyor aklımıza
kocaman gözlerine mil çekili kardeşim
çılgın bir hayatı tüketmeye değmez mi?
yeter ki sevinç yüklü çocuklar üzülmesin...

sevgilerle çiçeklenmiş şiirler

● Mehmet AYDIN

Şair Gündoğdu Sanımer'in **Karayel'in Sürüleri**'nden sonra bu yıl, Kerem Yayınları arasında **"Suyun İnce Sesinde"**(1) adlı bir şiir kitabı daha yayımlandı. Kitap okuyucuya yalnız suyun değil, ele alınan tüm varlıkların içsel sesleriyle, inceliklerini de sergiliyor. Baştan sona duru ve saydam bir nitelik taşıyan şiirler; "İki Çocuk Konuşursa, Gökyüzü Ezgileri, Gümüş Sularda ve Hüzün Türküleri" gibi bölümlere ayrılmış durumda.

Sanımer; birinci bölümde yaşama sevincine, ikinci bölümde üretimin tükenmezliğine, üçüncü bölümde doğa sevgisine, dördüncü bölümde ise çok yönlü özlemin temellendirdiği hüzünlere yer veriyor. Onun yaşama sevincini besleyen başat kaynaklar yenilik, tazelik ve canlılıktır. Ayrıca, ara ara çevreciliğe değinen yanları da büyük çapta dikkat çekiyor: "İtiliyor kent dışına ağaçlar, s.7 / Ökseotu o bizim yabanıl ırmağımız / O çocuğun eli kırıp yoketti çiçekleri / Balıkların ikiyüzlü denizi, s.25 / Kuş ölüleri vuruyor kıyıya, s.43" gibi. İnsan ilişkileri içinde en ağır basanı, bağışlayıcılıktır. Her varlığa eğilen sevgisi, ince ve nazlı bir özellikle yüklüdür.

Şair; söylemsel metni değil, yazınsal metni öne çıkarıyor. Ele aldığı her konuya çok boyutlu olarak yaklaşmaktadır. Yakın çağrışımlar yerine uzak çağrışımlara yer verir. Hemen her şeyi pastel renklere bürür. Sanatta özgünlüğü baştacı eder. Yaşamın tüm güzellikleriyle kolkola yürür. Varlıkla yokluk arasındaki ince perdeye değinir. Onda en çok canlının cansıza üstünlüğü söz konusudur. Ölü doğa bile hep canlı yanlarıyla belirtilir.

O, yaşanmış bir olayı ustaca dramatik yapıya dönüştürür. Maçka'daki toprak kayması olayını şiirsel kurguyla dile getirir. Şiirin ilk bağlamında, olayın doğasal ve toplumsal boyutlarında yaşanan kaosu ele alır. İkinci ve üçüncü bağlamda; ansızın gelen karabasanla, olayın geniş yankıları anlatılır. Dördüncü bağlamda gerçek nedenin yönetimciler ve insan savsamasında aranması gerektiğine değinilir. Son bölümde ise kara bir güldürüyle olaydan, salt yağmur ve ölenler suçlu tutulur.

"Son Yargı" adlı şiirde, bir şairle ağaç arasında ses, uğultu ve güngörmüşlük yönünden imgesel yaklaşımlar kurulur. Her şeye karşın evrende üretimin tükenmezliği vurgulanır. "Önlenemez boşalma edimi erdenliğin, s.25" Şair hep güllerin yoluna

çıkar. Durmadan sevgilerle yıkanmış şarkılar söylemek ister. Dirilik ve yaşam sevgisi, benliğini sardığı zaman, ancak mutluluğa erer. Öne çıkardığı bir konuya çok yönlü olarak eğilir. Sözgelimi, gökyüzünü işlerken onun güneşine, yağmuruna, getirdiği mevsimlere, renklere, ışıklara, seslere ve insanlara yaptığı türlü etkilere de değinir. Parnasçı bir tavırla pitoresk (resimsel) gerçekleri dile getirir.

Sanatçı, doğayı ergin bir tapınak olarak algılar. Her varlığa iyimser bir gözle bakması yanında, çevresinde de iyimserlik aşılar. Türkülerin yüzünü güldürmek, dizeleri sevgiyle donatmak ister. "Sevinçle tütsülenir kavuştuğumuz kavşak / bir salkım akasya beyazı düşer önüme / öyle mutlanarak girerim eve / durulmuş denizlerdi yol boyu aradığım. s.35 - 37" Doğada sık sık kişileştirmelere yer verir. Dalgalar nazlı başlarını, kayalıkların dalgın bakışlarına çarpar. Kış yaklaşırken güz, tabutunda tek başına kalakalır. İlk kar yağdığında, otların dudakları soğuktan donar ve yanar. Gül, eski ve canlı yüzü külrengine bürünmüş olarak, şairin yanından bir gölge gibi geçer. Doğa, çiçeğini topraktan geri ister. Sancılı gece ise boyuna korkunun deli atına binerek çevreye yılgı saçar.

Sanımer, "bir kırsal öykü" adlı şiirinde; kısaca yurt sorunlarına da değiniyor. Doğal ve kırsal bir ortamda yetişen köylü kızlarımızın yalın yaşama öykülerini gündeme getirmektedir. Şaire göre onlar, gizlenmiş bir sevincin yüreğine dayalı sevişmelerde dünyaya gelirler. Bedenleri ve gonca göğüsleri vaktinden önce gelişir. Sessizce komşunun oğullarına kaçıp dünya evine girerler. Arkadan çabucak uysal bir kadın durumuna gelirler. Sırtlarına bağlı çocuklarıyla yalınayak tarla işlerine koşarlar. Yaşmaklarının uçlarıyla sürekli olarak yüzlerindeki ter damlalarını silerler. Geri kalan ömürleri de hep böyle isimsiz köleler biçiminde sürüp gider. Bunlar, öyküleri okunmamış bir bakıma kaybolmuş insanlarımızdır.

Sanatçı kitabının son bölümünde; yanm kalmış aşklarını, türlü düşkırıklıklarını, yaşlılık hüznünü, geride kalmış çocukluk günleriyle yurt dışındaki baba ocağının coşkulu özlemini dile getiriyor. Böylece genelde Onun, anılarına da büyük ölçüde ağırlık verdiğine tanık oluyoruz. Ayrıca Gündoğdu Sanımer, denge öğesini de elden bırakmıyor. Nesne - canlı, hüzün - sevinç gibi konulara dengeli bir tutumla yaklaşıyor. Şiirinin estetiğini, sözcük istifleriyle ya da iç uyumla sağlıyor. Şiirini genellikle yan cümleler ve temel cümleler arasındaki anlam bağlantısı koparılmadan, kırık dizelerle oluşturuyor. Öykülemeye dayalı anlatımında okuyucuya, olayın ağırlığını elden geldiğince duyumsatmıyor.

Sözü bağlarsak, şiirlerin bütününde insan kendini, somut ayrıntıların, ince damarlı imgeleriyle donatılmış lirik dünyasında buluyor.●

*(1) **Suyun İnce Sesinde**, Gündoğdu Sanımer, Şiirler, Kerem Yayınları, Ankara, Şubat 1991, 63 s.*

trabzon'da akşam

● Çiğdem SEZER

ağlayan bir çocuktum kıyısında / sustum
söyleşti sevincin diliyle gece
gülümseyen bir kent akıyordu gözbebeğinden

Akşam suları; güneş, sabırsız bir sancıyla deviniyor. Deniz sakin; bütün sancısı, sıcaklığı ile, birazdan koynuna sokulacağını biliyor güneşin. Ara sıra bir - iki haylaz bulut kesiveriyor önünü, gölgeleniyor güneş. Sonra yeniden, bu kez daha da kızarmış yüzünü eğiyor sulara. Saçlarını değdiriyor suya ilkin. Sularda bir kıpırdanma... Bulutlar, sessizce yorgan oluyor iki sevgiliye. Güneş, usulca, sevecen iniyor göğsüne denizin.

Sahilde bir çay bahçesi, denize sırtını vermiş, derme çatma bir sahne. Org eşliğinde şarkılar söylüyor bir erkek. Şarkıların türü, sözcükleri zar zor anlaşılıyor. Dinlemeye çalışıyorum;

"Odam kireç tutmuyor kumunu karmayınca
Sevda baştan gitmiyor, soyunup yatmayınca"

güneşin denizle sevdasına gönderiyorum bu şarkıyı... Garson, bir kâğıt parçası tutuşturuyor şarkıcının eline. Yorgun sesiyle söylemeye başlıyor İstanbul Sokakları'nı. Karşı masalardan birinden alkış sesleri geliyor. Dönüp bakıyorum, kızlı erkekli beş - altı kişilik bir grup.

Yaşları yirmi - yirmibeş arası. Neyi alkışlıyorlardı? İstanbul Sokakları'nın güzelliğini mi?.. Haylaz düş gücüm önüme geçiyor hemen. Hayır, diyor, güzelliği alkışlıyor onlar. İstanbul sokaklarında yaşam bulmuş kendi güzelliklerini. Yaklaşık bir aydır, Trabzon'da, Trabzon sokaklarında, evlerde, caddelerde, parklarda arayıp durduğum buna benzer bir güzellik değil miydi, benim de... Güzelliğin, sevincin böylesine değişken oluşuna şaşıyorum. Ve insanın, küçücük bedeninde böylesine karmaşık, gizemli, hiç bir ölçüte sığmayan bir dolu güzelliği, bir kentten diğerine nasıl taşıyıp, yaşatabildiğine şaşıyorum.

Bir yıl önce selin alt üst ettiği Çömlekçi sokakları şimdi sıvıl cıvıl; Azeri, Gürcü, Rus... onlarca, yüzlerce insan. Her köşede bir tezgâh. Terlikten elektronik eşyaya kadar, akla gelebilecek ne varsa pazarlanıyor burada. Çömlekçi esnafı tümüyle deri eşya satışına yönelmiş. Kalepark altındaki tünel ucundan, yüzlerce metre ilerdeki Petrol Ofisi'ne dek bütün cadde, satıcılar, alıcılarla dolu. Dört beş çocuktan biri, elindeki sakız paketini uzatıyor Rus gruplardan birine. İçlerinden biri sakızları alıp (dört ya da beş sakızdı tümü) altı - yedi tane, kâğıt makası veriyor çocuğa. Çocuklar sevinçle uzaklaşıyorlar. Görünürdeki tek Türk bayan olmanın verdiği, biraz gurur, biraz da kaygıyla tüketiyorum Taşbaşı Yokuşunu. Bu alış veriş ne getirip, ne götürecek Trabzon'dan, bunu düşünüyorum bir yandan da.

Eski Cezaevi, uzun zaman önce "Kaltür merkezi" olarak düzenlenmişti. Şimdilerde sayısı artmış bu merkezlerin. Bu tür haberleri aldıkça seviniyordum. Boşunaymış sevincim. Parasal sorunlar her şeyin üzerinde geliyor yine. Daha çok kazanma yarışı; Sumelâ Manastırı'na indirimli gidiş dönüş, kaliteli Türk penyeleri... dolarlar.. Bina üzerine bina. Çamlık'taki ağaçlar da yerlerini yavaş yavaş, villa tipi evlere, dubleks, tribleks binalara bırakmaya başlamış. İyi ki varsın KIYI, diyorum. Sen de olmasan, Trabzon'da yaşayan bunca güzel insandan, onların ekip biçtiği; sıcak, boğucu yaz akşamlarında bir avuç su gibi, kentin üzerine serptiği nice güzellikten, kimselerin haberi bile olmayacak. KIYI'nın bir odası (binası değil) olacak, demişlerdi. Bin parçaya bölünmüş bunca emeği derleyip toparlayabileceğimiz bir oda. Yıllar geçti üzerinden. KIYI hâlâ yaşıyor; bunca kültür merkezinin açıldığı(!) Trabzon'da, KIYI, birkaç insanın açtığı gönül odalarında serpilip boy atıyor.

Boztepe, yeşil şalını uzatıyor yukardan. Deniz, çapkın bir maviyle gülümsüyor. Trabzon'a akşam "İstanbul Sokakları" ile iniyor. İnadına değiştiriyorum şarkıyı;

"Odam kireçtir benim, yüzüm güleçtir benim
Soyun da gir koynuma, terim ilaçtır benim"

Güneş, koynuna giriyor suların. Ben, kentin koynuna akıyorum akşamla.●

12 mart günlerinin romanı: "gökyüzüne akan ırmak"

● **Vedat YAZICI**

Öner Yağcı ilk romanı "Kardelen"de 12 Eylül ortamında Gülçin adlı bir çocuğu anlatır. Bu romanıyla 1986 Akademi Kitabevi Roman Başarı Ödülü'nü alır. İkinci roman çıkışını yaptığı "Turnalar"la 12 Mart dönemine yönelen yazar, bu romanıyla da 1988 Madaralı Roman Ödülü'nü kazanır. Üçüncü romanı "Gökyüzüne Akan Irmak"ta Yağcı, 68 öncesinden gelip 12 Mart'a giden, kayıp olarak nitelediği, savaş sonrası doğumlu, yokluklarda büyüyen kuşağın serüvenini dile getirir.

Yazar, romanı, yaşam kasetini geriye doğru yirmi yıl öncesinin Ankara'sına sararak Murat'ın anlatımıyla başlatır. Lisenin son sınıfında okuyan Murat, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde okuyan ablası Filiz'i görmeye gelir. Romanın başkişisi Sinan'ı, arkadaşları Haydar'ı, Halil'i burada tanır; onları sever, onlar gibi olmaya özenir. Lacivert kadife pantolonlu, açık mavi gömlekli, siyah bıyıklı Sinan, Murat'a, sevdasını yazdığı defteri verir: "Sakla! Ben ölünce sen oku. Sonra istersen başkaları da okusun." diyerek... Romanın bundan sonraki bölümleri büyük ölçüde (yaklaşık üçte ikisi) Sinan'ın Defteri'nden aktarılarak sürdürülür. Romanda başvurulan şiirsel söylem Sinan'ın Defteri'nden iletilen bölümlerde daha gerçekçi bir anlatımla derlenir. Bu bölümler bir araya getirildiğinde romanın omurgası ortaya çıkar. Şiirle düzyazıyı kaynaştıran bir anlatım tekniğiyle sürdürülen ara bölümlerde ise yazar, roman söylemini aşan destansı atmosferi yaratarak okuyucuyu avucunun içine almayı bilir. Okuyucunun duyarlığını bilen, onu yüreklendirerek coşkusunu körükleyen bu parçalarda okuyucu (özellikle o dönemi yaşamış olan okuyucu) bir iç hesaplaşma içine itilerek yeni yorumlara gönderilir.

Sekiz bölümde toplanan romanda her bölüm bir alıntıyla başlatılır. Brecht(2), Herzen, Gorki, Erdal Atabek, Ahmet Telli, Ritsos bölümlerin özünü içeren çağrışımlarla romana katılırlar. İki sayfadan oluşan 8. bölüm sınır boyunda ölen Haydar'a adanan iki dörtlükle başlatılır; romanın özüne uygun düşen iki dizeyle bitirilir: "Bir çiçeğin tohumu bin ağaca can olur / Bir yüreğin destanı binlerce orman olur...".

Sinan'la Filiz'in sevdası romanın omurgasına yerleştirilmiştir. İki genç bir mitingte tanışır. Bir bomba patlaması sonucu Filiz ölünce sevda hüzne dönüşür.

12 Mart gençliği okumayı seven bir gençliktir. Romanda, Sinan ve arkadaşlarının o günlerde okuduğu yazarlar ve kitaplar da gösterilir. Nazım, Neru'da, Aragon, Howard Fast, Engels, Gorki, Balzac, Tolstoy, Şolohov, Steinbeck, Jack London başta gelen yazarlardır. İnsan Manzaraları, Dost Dost İlle Kavga, Kuyucaklı Yusuf, Fırtınadan Sonra, Tütün, Vahşetin Çağrısı, Martin Eden, Demir Ökçe, Yaşamak Hırsı gibi yapıtlarla 12 Mart gençliğinin okuma haritası çizilir. Dahası Yılmaz Güney'in filmleriyle beslenir o günlerin gençliği.

Romanın 5. bölümü Ahmet Telli için yazılmış gibidir. "Güneşi sen çekeceksin buluttan" dizesi alıntılandıktan sonra Sinan'ın Defteri'nden 12 Mart günlerine geçilir. Ahmet Telli'nin şiirlerine yaslandırılan bu bölümde "sesin yumruk, şiirin kavga, gülüşün bayrak" olduğu "yangın yılları"ndan nasıl geçildiği nostaljik bir duyarlıkla yansıtılır. Yazar, bu bölümde yaşamöyküsel kimliğini Sinan'a teslim ederek kendini ele verir.

Romanda 12 Mart günleri şöyle özetlenir: Alanlar, polis arabaları, panzerler, coplar, emniyet, gözaltı, savcılık, mahkeme, hapishane ve kelepçe tak, kelepçe çıkar.

"Gökyüzüne Akan Irmak" olarak nitelenen ve roman boyunca unutulmaması vurgulanan 12 Mart gençliğinin özeleştirisi önceki kuşak sorgulanarak Sinan'ın ağzından yapılır: "Doğrunun ne olduğunu anlatmamış bize kimse. Kıskanmışlar deneylerini sanki. Biz de el yordamıyla araya araya bulmaya çalışıyoruz doğruları. Bulana kadar da yanlışlıkların içinde boğulup durmamız doğal." (sy.47).

"Gökyüzüne Akan Irmak" 12 Mart günlerini şiirli bir söylemle sergileyen, o günleri yaşayan gençliğin sevincini, acısını, tutkusunu, sevdasını destanlaştıran yetkin bir anlatı örneğidir.●

mehmet cimi'yle 1988 yılı ferit oğuz bayır düşün ve sanat ödülünü kazanan "tonguç baba - ülkeyi kucaklayan adam" adlı yapıtı üzerine

● Söyleşen: **Nadir GEZER**

- Sayın Cimi, eğitim alanında büyük bir devrim gerçekleştirmiş olan eğitimci Tonguç Baba üzerine eğildiniz. Çok ilgi gören ve adıyla insanı sıcacık saran bir yapıt sundunuz topluma. Beni son kerte etkileyen bir şey de yapıtınıza verdiğiniz addır: "Ülkeyi Kucaklayan Adam" Tonguç Baba üzerinde çalışmayı nasıl düşündünüz?

- Köy Enstitülerindeki özgür okuma saatlerinde elde ettiğim okuma alışkanlığını öğretmen olup elime 72 lira 20 kuruş geçtiği günlerde de sürdürdüm. Bu arada görüp tanık olduğum bazı olayları küçük köy notları ya da şiir türünde yazıp dergilerin ucunda kıyısında şöyle bir "ce" diye göründüğüm oldu. Ancak bunu disiplinli bir biçimde sürdüremedim, sürdüreceğim de yoktu.

1987'nin on yedi nisanıydı. Foça'da Ferit Oğuz Bayır Düşün ve Sanat Ödül törenindeydik. Oradakiler gösterişten uzak hemen hemen bir ailenin bireylerini andıran sıcaklık ve duyarlıktaydılar. Herkes sırayla kalkıp kısaca kendini tanıtıyordu. Bu arada ben de tanıttım kendimi. Ne ki birkaç tümce fazla konuştum. Bazılarının ilgisini çekmiş olmalıyım. Konuşmamın sonunda bunu açık açık söyleyenler oldu. İş bununla kalmadı, asıl beni sarsan, silkeleyen bir o kadar da sorumluluk yükleyen 11 Haziran 1987 tarihli ve İstanbul çıkışlı bir mektup oldu ki o mektuba değinmeden geçmek olmaz. O mektupta:

"Bu yılki Foça yolculuğumun en güzel yanı bana seni yeniden buldurması oldu. O günkü içten konuşman çarptı bizi. uzun zaman; 'yaman bir sanatçı bu adam' diye konuştu arkadaşlar aralarında.

Acaba yazıp, üretip gizliyor musun? Yoksa kendini yağmalıyor musun? Suların boşa akması iyi değil arkadaş; çok yerleri göğertir, çok şeyler fışkırtabilir topraktan bu su.

Neler yaptığını merak ediyorum, yapmıyorsan yapman gerektiğini, buna borçlu olduğunu duyuruyorum."

Şaşırdım, suya düşmüş tavuğa döndüm. Bu mektubu nasıl yanıtlayacaktım şimdi? 'Gerçekten işe yarar bir şey koyabilir miydim ortaya?' Önceden üzerinde düşünülmüş, tasarlarmış bir konu da yoktu elimde. Şaşkınlık içinde günler geçiyordu... Bir de baktım ağustos'un 24, 25'ini bulmuş zaman.

İlgi duyanına epeyce önce açıklanmış bir konu vardı ortada. "Eğitimimize, ekinimize hizmeti geçmiş bir eğitimcinin ya da bilim adamının yaşamöyküsü" isteniyordu. Üstelik bu bir yarışma konusuydu. Tonguç, düşü düşüveriyordu usuma. 'Nasıl olur yahu? Ön hazırlıksız olur mu bu hiç?' diyor, bocalıyordum. İçimdeki diğer ses ise: 'Zoru başarmak önemli. Üstelik benim kuşağımın ne denli gönül borcu var ona, keşke bunu başarabilsem daha ne isterim?' diyordum. Hatırı sayılır İzmir sıcağının insanın tepesine vargücüyle çullandığı bir ortamda giriştim çalışmaya.

- Böylesi araştırmaya yönelik yapıtlar hem sorumluluk ister, hem de yapılacak bir hata bütün şimşekleri yazarın üzerine çeker. Yapıtınız toplumda çok ilgi gördü. Yapıtınızdaki "dip not"lar çok yönlü bir araştırma yaparak onu yazdığınız izlenimini verdi bana. Bunu nasıl gerçekleştirdiniz?

- Araştırma ağırlıklı bir yapıt sizin de dediğiniz gibi büyük bir sorumluluk ve direnç ister. Böylesi yapıtlar gerçekdışı bir şeye yaşama hakkı tanımaz bünyesinde. Okuyucunun tüm dikkati sizin, bir başka deyimle yapıtınızın üzerindedir. Gerçekdışılığınız inandırıcı olmaktan yoksunluğunuz demektir ki, okuyucu bu yanınızı yakaladığı an saygınlığınız ortadan kalkar. Yapıtınızın da, sizin de işiniz biter daha oracıkta.

Benim yapıtım aslında bir yaşamöyküsüdür. Bunu oluştururken güvenilir birçok yazılı kaynaktan, bir o kadar da yaşayan tanıktan yararlandım. Kısa zamanda, dar olanakla bunun üstesinden gelmenin insanın göbeğini ne denli çatlatacağını umarım siz de kabul edersiniz. Nitekim bunun ayırdına varan Ali Dündar, bir değerlendirme yazısında: "Tonguç'un kimliğini ve kişiliğini doğru saptayabilmek için ....'ların tanıklığına başvuruyor Cimi," demişti(1).

- Yapıtınızdaki kullandığınız dil yazardan büyük bir emek ister. Bu coşkulu anlatım tekniğine nasıl ulaştınız?

- Yapıtım yayımlandıktan sonra Ankara'daki bir arkadaşın(!)

Nadir Gezer (solda) Mehmet Cimi'yle.

dışında; sözlü ve yazılı epeyce gönderici övgüler aldım. Bunların bazıları dergi ve gazete sayfalarında da yer aldı. Bunlardan bazılarının dilimizin özleşmesi diye bir sorunu bile yokken güzel sözler söyledi. Yapıtım bu düzeye ulaşmışsa buna sevinir, mutluluk duyarım.

Buna nasıl ulaşıldığına gelince; sevenlerimiz var olsun, demekten öte şu anda benim verebileceğim bir yanıt yok.

- Tonguç'un anası Vesile'nin Tonguç'u okutmak için gösterdiği dirençle, Cimi'nin anasının Cimi'yi okutmak için ortaya koyduğu direnç arasında bir koşutluk var mı acaba?

- Hayır yok. Her ne kadar ikisinin uğraşı topraksa da Vesile Anayla, Fadime Ana epeyce değişik yapıda kişilerdir. Tutum ve davranışlarında pek benzerlik yoktur. Vesile: "Bu rezil durumdan sen bari kurtul," diye, bağrına basarak onun hasretliğine katlanmaya ve onun okumasına omuz verirken; Fadime Ana, Cimi'yi okutmak için böylesi bir direnci hiçbir zaman göze alamayacaktır. Fadima Ana bir umarsızlık içindedir. O yaşamı hep yazgıya (tevekküle) bağlamıştır.

Cimi'nin, on üç yaşında öğretmeninin verdiği beş lirayla Uşak'ın Büyükoturak köyünden Çifteler Köy Enstitüsünün yolunu düştüğü anlaşılınca Fadime Ananın usuna eski bir olay (göbek) takılıp kalır. Hani yaşama ilk merhaba deyip, anamızdan kopup göbeğimiz bağlanır, bağlanan bu göbek bir süre sonra kuruyup düşer ya... Fadime Ana'nın usuna takılıp kalan işte bu göbektir.

Göbeğim kuruyup düştüğünde anamın tek ve başlıca isteği onu ahıra gömmektir. Gömsün ki; bu çocuk mal canlısı olsun, malı çok olsun. Gerçekten çok uzak bir şey ama bunu ona nasıl anlatırsın? Bir kez öyle görmüş, öyle öğütlenmiştir büyüklerinden.

Neden sonra aradığında kurumuş bu et parçasını bulamaz. Böylece de onu ahıra gömme işini yerine getiremez. Çok yanar buna, dövünür...

1944 martının 17'yi 18'e bağlayan gecesi evden çıkıp, gece yarısını geçmesine karşın eve dönmeyişimin ayırdına varınca başlar yeniden ağlamaya, çırpınmaya: "Demiştim ben, bilmiştim. Bunun göbeği çöpe gidince bundan bize yarar gelmez demiştim," der.

- Medrese eğitiminin insanı edilgin kıldığı bir gerçektir. İnsanları düşünmeye, bir şey yaratmaya yöneltme yerine insanı hazır lop bir düşünce yapısına sürüklediği ve sonunda da kuliaştırdığı bir gerçektir. Yapıtınızda eğitimin bu yönünü iç kartılarıyla dile getirmişsiniz. Bunlardan biri Tonguç'un medrese eğitiminden geçmiş olan amcasının içinde bulunduğu bunalımdır. İşten kopuk bir yaşantısı vardır. İtilip kakılır. Arada bir dede tarafından dövülür. Tonguç'un bir gözlemi de uzun bir yolculuk sonunda İstanbul'a ulaşıp medrese eğitiminin çarkları arasında ezilmiş hemşehrilerinin içinde bulundukları çıkmazlardır. Bütün bunlar Tonguç'u değişik bir eğitim sistemi arayışına sürüklemiş midir?

- Tonguç'un değişik bir eğitim kurumu arayışında evde her gün burun buruna oldukları; çalışmaya, herhangi bir işin üstesinden gelmeye istek duymayan hazır lopcu amcaya duyduğu tepkinin de yol açtığı söylenebilir.

- Tonguç Baba'da "aydın" denilen kimi insanlara karşı bir güvensizlik vardır. Bu güvensizliğin ilk imlerini babasının saygıyla söz ettiği savunmanın ona oynadığı oyunda, çok güç durumda kaldığı bir anda sıcak ilgisine sığınma gereksinimi duyduğu Bolu Milli Eğitim Müdürünün karşı tavrında mı buldu dersiniz?

- Tonguç, bunda haksız da değil be canım. Şöyle bir bakıver yanına yörene. Okumuş, sözüm ona karabilisizlikten kurtulmuş, içini deşsek kursağından bu halkın lokması çıkacaklardan, kaçı başkalarına sıcak elini uzatma yanlısı? Kaçı senin, benim beklediğimiz özveriyi gösterebiliyor? Bugün hâlâ kaçma, kaytarma ya da adam atlatma hüner sayılmıyor mu?

- Tonguç'un köy çocuklarına karşı olan sevecenliğinin kökü neye dayanıyordu?

- Tonguç da köylüydü. Devlet köy çocuklarının okuması için gerekli önlemleri alıp, bir ortam hazırlamamıştı. Okumak için çırpınıyordu Tonguç. O günün zor koşullarında yaya yapıldak. Silistre'den acılara tutunarak İstanbul'a geldi. Okul diye sekiz kapıyı dokuz etti. Tutunduğu dallar sapır sapır dökülüyordu hep. Neden sonra bir umarla karşısına vardığı Paşa(!), bir de onun: "Okumayı o kadar kolay mı sanıyorsun sen? Parası olanlar okur. Şaşarım babalarınızın aklına," diyen, o kusmuk dolu sözlerinin Tonguç'un bilenmesinde, ilerde eline bir olanak geçerse bu kötü gidişin üstesinden nasıl gelineceğini düşündürmede payı yadsınamaz.

- Tonguç Baba'da son kerte karmaşık konuları basitleştirme, uygulanır bir konuma getirme gibi özellikler görüyoruz. Onun bu üstün özelliği konusunda sizin düşünceniz nedir sayın Cimi?

- Bu sorunuzun yanıtını benim verebilmem pek olanaklı değil. Ancak elinin işe yatkın oluşunun bunda büyük bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

- Anadolu insanını ilk kez çok yakından tanıma olanağını Bolu - Kastamonu yolculuğunda hanların, konuk odalarının tahta sedirleri üzerinde yata kalka edindiği izlenimini verdi bana. Tonguç'u Tonguç yapan etkenlerin bir halkası olarak bu yolculuğu sayabilir miyiz?

- Bolu - Kastamonu yolculuğu onun yaşamına açılan ilk pencere ve bir başlangıçtır. Anadolu'daki öğretmenliği neyse de Tonguç'u asıl Tonguç yapan eğitmen denemesine geçilirken insanımızı ve onun sorunlarını daha yakından görüp özümlemesidir.

- Almanya yolculuğuyla Bolu - Kastamonu yolculuğunda edindiği izlenimler onu ister istemez bu iki toplumu karşılaştırmaya sürüklemiş olabilir. Bu yolculuğun onu Anadolu insanının yazgısını değiştirmeye yönelik bir düşünce birikimine sürüklemiş olduğunu söyleyebilir misiniz?

- Bu yadsınmaz noktayı çok güzel yakalamışsınız. Yolculuklar yetmez buna. İçinde bir süre yaşayıp araştırıcı bir göz, du-yarlı bir yürekle eğilince konulara, iki ülke insanının

arasındaki göze batan bu en azından yüz, yüz elli yıllık aranın nasıl giderilebileceği etkiler insanı. Bu bağlamda doğal olarak Tonguç da etkilenmiştir.

- Büyük kurtarıcı Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı gün, Akdeniz vapuru da Tonguç'u Haydarpaşa limanına bırakır. Bu iki halk adamı Anadolu insanının kurtarıcılığı arakesitinde buluştular mı dersiniz?

- Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı gün, Tonguç da Akdeniz vapuruyla Almanya'dan Haydarpaşa limanına iner. Bu bir denk gelmedir. Anadolu insanının kurtarıcılığı konusunda daha önceden bir birliktelikleri yok ama, insanımızın kurtarılması için neler yaptıklarına bakmak sanırım gene de en doğru olanıdır.

- Eskişehir Öğretmen Okulu'nda İngiliz subayından yediği bir tokat, Anadolu insanını uyadırma sorumluluğunu yüklediği öğretmene katkısız bir ulusculuk aşılamasına neden olmuş mudur?

- Tonguç'un o olay karşısında gösterdiği davranış ilk bakışta inana belki fazla bir şey kazandırmayabilir. Üstelik oradan tüm Anadolu'ya ya da öğretmene ulaşması beklenemez de. Bir eğitimci olarak bunu vb. şeyleri öğretmene vermeyi kendine sürekli iş edinince, bunun suya atılan taşın oluşturduğu daire örneğindeki gibi; giderek büyüyüp daha iyi bir anlam kazandığı görülür.

- Leipzig'deki Pedagoji Enstitüsüne bağlı "İş Eğitimi" semineri, onun öğretmenlik ve eğitmenlik anlayışına ne kazandırdı?

- Tonguç, Leipzig'deki seminer konularının içeriğini çoktan özümlemişti. Dahası bu konuları aşan bir yaklaşım ve kavrayış içindeydi. Oradaki seminerin özünü; insanın iş içinde kendisi ve toplum için eğitilmesi oluşturuyordu.

Tonguç'un bunu ne denli kavrayıp kavramadığını anlamak için onun özel yaşamına hele hele Gazi Eğitim Enstitüsündeki el işleri öğretmeni iken yaptığı çalışmalara bakmak yeterlidir.

- Bir kitap çerçevesini aşamamış, ama sürekli onu küçültmeye çalışmış eğitimcilerin eğitim anlayışıyla Tonguç'un eğitim anlayışı arasındaki ayrım neydi?

- Tonguç'a karşı olanların ortak yanı şudur:

a) Eğitim okul içi bir olaydır,

b) Uygulamalı da olsa iş dersleri atölyede yapılır, orada kalır.

Böylesi bir eğitimin Tonguç'a göre sosyal ve eğitsel bir yanı yoktur. Gene Tonguç karşıtlarınca; öğrencinin özgürlüğü sınırlıdır. Eğitimde baş öğe öğretmen ve yöneticilerdir. Bu anlayış dar çerçeveli mektep anlayışıdır. Tonguç'la ona karşı olanların durumları böylece sanırım daha net ortaya çıkmış oluyor.

- Tonguç için en büyük ülkü insanı; yaparak, yaşatarak, iş üreterek eğitmekti. Böylesi bir amaca ilk adımını nasıl attı?

- İnsan daha doğuşundan itibaren çevresini algılamaya ve kavramaya çalışır. Gördüğü, duyduğu her şey uyarıcıdır ve kendisini bulmaya çalışır. Ben neyim, neye gücüm yeter, neler benimdir, nelere sahip olabilirim?

Yetişen bir çocuk ölene dek hep bunu sorar kendine. Basit bir gözlemle bunu anlayabiliriz. Bu devinimin adı "iş"tir. İş içinde eğitilmiş insan:

a) Doyum sağlar, işini geliştirmeye çalışır.

b) Üretkendir (düşünsel ve nesnel).

c) Üretim ilişkileri içinde insanlar birbirleriyle daha iyi sosyalleşirler. Kültür üretimi de ancak böylesi bir ilişki içinde gelişir. Üreten insanların oluşturduğu bir toplumda bencil duygular geriler, bunun yerini sevgi alır.

5 Mayıs 1991, Balçova

Birlikte üretim içinde olan insanların ortak değerleri oluşur. Bu ortak değer etrafında toplumlaşan bireyler bugün sözünü çok ettiğimiz ama bir türlü aslına ulaşamadığımız demokrasiyi kurabilirler ve yaşatabilirler.

Hiç kuşkusuz benim yukarıda özetlemeye çalıştığım konuları çok iyi özümlemişti ki Tonguç, Türkiye'de Köy Enstitülerini kurabildi.

İyi anımsıyorum; gerek öğrenciliğimiz sırasında, gerek öğretmen olarak çalıştığımız yerlerde hiç birimiz kıskançlık duygusuna kaptırmadık kendimizi. Bencil olmadık. İşinde (öğretmenliğinde), yazın yaşamında başarılı arkadaşlarımızı hep kutladık. Ya şimdi öyle mi? Bencil duygular içinde koşu atları örneği bir eğitim çarkı içinde yetişen, yarının yöneticisi, politikacısı olacak insanlarla demokrasiyi nasıl yaşatır; kalkınmayı nasıl sağlayabiliriz?

- Onun adının başına "köylü" sözcüğünün eklenmesinin nedeni neydi?

- Bürokratik işlerin başında bile o giyimi, kuşamı, konuşması ve davranışlarıyla hep aslına bağlı kalmasından, köylülüğünü hiçbir zaman gözardı etmemesinden... Hem biliyor musun Tonguç'a "baba" denmesi de bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bizim köylümüz "elma" diyeni de dinler, "alma" diyeni de. Ama "alma" diyenini kendine daha bir yakın görüp ona daha güvenle sarılır.

- Bakan Saffet Arıkan "Bozkıra çıkartma yapacağız, karşımıza çıkacak her engeli kıracağız" derken Tonguç'a neyi imlemişti?

- Anadolu insanının o günlere değin sürdüregeldiği yaşamı iç açıcı değildi. Bu durum böyle yıllar yılı sürmemeliydi. Çağı yakalama gerekliydi. Bunun için de düşünülen atılımlara girişildiğinde kimi kişi ya da çevreler karşılarına dikilebilirdi. Ancak halk yararına olan bu doğru yolda ödünsüz yürüyeceğiz, diyerek Tonguç'a tam destek veriyordu.

- Tonguç Baba, masa başı adamı değildi. Düşlediğini gerçekleştirmede izlediği yol nasıldı?

- Evet o hiçbir zaman masa başı adamı olmamıştır. Köylerimizi, köylümüzü en iyi bilen gene o idi. Eğitmen denemesinde de elverdiği ölçüde adayları bizzat çevresinde görüp eğitmen kurslarına katılması için onları isteklendiren, yüreklendiren de gene Tonguç'tu.

- Köy Enstitülerinde öğretmene koşut hangi meslek insanlarının yetiştirilmesi amaçlanmıştı?

- Köy Enstitülerinin ilk bakışta salt öğretmen yetiştirdiği düşünülebilir. Öğretmen bu çalışmanın öncüsüydü. Köy Enstitüleri zaman içinde öğretmene koşut olarak hemen hemen tüm

meslek dallarının üretken insanını yetiştirmeyi amaçlıyordu. Nitekim 1947'ye dek sağlıkçı yetiştirdi. Bunu ebe, doktor, tarımcı, hayvan bakıcısı, veteriner yetiştirmek ve yerel özellikli Bölge Yatılı Okulları kurmak izleyecekti.

Amaçlanan ekonomik, sosyo politik bir yapılaşmanın sağlam temelleri atılacaktı. Anımsarsınız; bir zamanlar Köy Kentleri dile getirildi. Fakat günün politikacıları konuya yüzeysel yaklaştılar. Aslında Köy Enstitülerinin amaçladığı yapılaşma üretime dönük, çağdaş kentler oluşturmaktı. Türkiye'nin 40 binin üstünde bir yerleşim ünitesiyle sağlıklı bir gelişme sağlayamayacağı bir gerçekti.

Haritamıza baktığımızda Köy Enstitülerinin kurulduğu yerler Türkiye'yi kucaklar durumdadır. Köy Enstitüleri sürdürülebilseydi bugün üretken, çağdaş yirmi bir gerçek üniversiteye kavuşmuş olacaktık. Ve Türkiye urkentsiz, sağlıklı bir biçimde oluşacaktı.

Düşünen, üreten, eleştiren, bencil duygulardan uzak, seven, sevilen insanların oluşturacağı gerçek anlamda bir demokrasi de böyle kurulacaktı.

- Köy Enstitülerinde uygulanmış olan eğitim izlenceleri dünyada yankılandı. Örnek olarak başka ülkelere taşındı. Buna birkaç örnek verebilir misiniz?

- Endonezya, Tayland, Hindistan, Irak (Nuri Sait Paşa döneminde). ABD Demokrat Parti başkanı Wandal Wılkiy, Hasanoğlan Köy Enstitüsünü ziyareti sonunda yaptığı bir konuşmada şöyle der: "Sanırım barışçıl tek bir dünya Hasanoğlan'dan geçiyor. Gelişmiş, gelişmemiş tüm ülkelere bu eğitim kurumlannı öneririm"(2).

- 1946 yılına dek Köy Enstitülerinde koşullar ne olursa olsun her gün özgür okuma saati ayrılıyor, öğrencilere kitap sevgisi verilmeye çalışılıyordu. Bu uygulamaya hangi Bakan zamanında son verildi. Bu Bakan üstüne söylemek istediğiniz bir şey var mı?

- Köy Enstitülerindeki özgür okumayı içine sindiremeyen Bakan, Reşat Şemsettin Sirer'dir. Sirer, bu konuda ötedenberi Tonguç'a kızmakta ve bir yolunu bulunca da: "Sen köy çocuklarına sıçmayı öğretmeden, okumayı öğretiyorsun," demekten kendini alamamıştı. Üstelik köy çocuklarının uyanmasını istemediğini bir başka konuşmasında açık açık: "Bindiğim eşeğin akıllı olmasını istemem" diyebiliyordu.

Çok gülünçtür; Köy Enstitülerini kuşa döndüren bu Bakan, 1953 ara seçimlerinde yeniden Milletvekili seçilebilmek için, seçim bölgesi olan Sivas'ta koşuştururken yolu Divriği'nin Sincan bucağına düşer. Dün özgür okuma istençlerine katlanamadığı Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerle (Sait Karslı, İ.Hakkı Aydın, Veli Ergün, Hasan Yıldırım, Hasan Eren) tanışıp, el sıkıştıktan sonra: "Köy Enstitüleri maarifimizin en güzel meyve bahçeleri" demekten kendini alamadı.

Oysa ki Tonguç, enstitü öğrencilerinin okuması için bakın onlara neler söylüyordu: "Ben sizi sığırın, keçinin arkasından buraya; her taşı kaldırıp bakabilsinler; yazılı, basılı her yazıyı, kitabı okuyabilisinler; otuz yaşındaki ananızın altmış yaşında görünmesini düşünebilsinler diye getirdim. Arkadaşlar henüz çadırınızın kazıkları tahtadan, direkten. Bunu demirden, betondan yapacağız. Bu vatanı vatanlaştırmak ülkümüzdür,"(3).●

(1) Abece Dergisi, Ali Dündar, Kasım 1990, s.53, "İki Yapıt ve Bir Düşünce"

(2) "Tek Bir Dünya" adlı yapıtında, bir de o günlerin basınında yer almıştı.

(3) Tonguç'un 1946'da Hasanoğlan Yüksek Kısım Konferans salonundaki bir konuşması. Bu bilgi aktarımı ise; her zaman diri kalmış çok sevgili Ali Rıza Efecan'ın Hasanoğlan üzerine

ilk mektup

Emine ERBAŞ

Ben ölür giderim
resmim kalır, dizelerim
gezerken bulutları ruhum
seni oradan izlerim.

Konuş benimle kokum
kokular yalan söylemez
bana Cenevizli bir galip göster
kırılsın şafakla okum

Rüzgar basmaları entarim
iki ihlamur ağacı düşüyor belleğime
genç ve yorgun

Ihlamur çiçekleriyle dolu eteklerim
sunduğun
Ve sabah güneşi el ediyor imgelemime
dinleniyor yüreğinde çocukluğum
ve sonum

Biz ses'iz
kayıtlıyız zaman plağına
Pavarotti'yi dinlerken geliyor bunlar aklıma
titreyen yaprağa, yıldızlara ay'a
ve sevdalara düşen gölgeleriz
kuşların kanadına, boynumdaki takıya

Seni seviyorum dünya
ayrılmak güç
ol sebepten kapıları aralık tutuyorum
suskulu, meçhul
ölüm var uykuların ucunda

biyografilere eklenen seçmeler ve bunlarla ilgili yazar hakkı sorunu

● Muzaffer UYGUNER

Son yıllarda, özellikle öğreniclere yardımcı olmak amacıyla yazarlarımız ve şairlerimizin biyografileri hazırlanıp yayımlanmaktadır. Bu tür kitapların genelde iki bölümde oluştuğunu biliyoruz. Birinci bölüm sanatçının yaşamı ve sanatı konularında bilgi vermeye dönüktür. Bu bölüm, yayıncının bu konudaki yayın politikasına ya da bunu düzenleyenin anlayışına göre değişik boyutlarda olmaktadır. Bu tür kitapların ikinci bölümünde ise biyograafisi yazılan sanatçının eserlerinden seçilen örnekler bulunmaktadır.

Son zamanlarda, seçilen bu örneklerle ilgili bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bazı mirascılar ya da yayınevleri, bu seçmelerin alınmasına izin vermemektedir. Bedeli ödenmek üzere alınması önerilerini bile kabul etmeyenler bulunmaktadır. Halbuki, öğretime dönük bu kitaplara alınacak örnekler, o sanatçının kitaplarına yönelmeyi sağlayacaktır, diye düşünüyorum.

Bu konudaki mevzuata bakmakta yarar görüyorum. 5846 sayılı **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu**'muzun 1. maddesindeki şu hükmü bir kez daha anımsayalım:

"Bu kanuna göre eser sahibinin hususiyetini taşıyan ve aşağıdaki hükümler uyarınca ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleridir."

Demek oluyor ki, **"eser sahibinin hususiyetini taşıyan her nevi fikir ve sanat mahsulleri"** eser sayılmakta ve kanun kapsamına girerek korunmaktadır. Bunun böyle olması da doğaldır. Kanunun 34 üncü maddesi, iktibas, (alıntı) yapılmasına cevaz vermektedir. Bu maddeye göre, "maksadın haklı göstereceği bir nisbet dahilinde iktibaslar yapılmak suretiyle, **hal ve vaziyetinde eğitim ve öğretim gayesine tahsis edildiği anlaşılan seçme ve toplama eserler vücuda getirilmesi serbesttir"** Bu maddenin ikinci fıkrasında ise, "Mürhasıran okullara mahsus olarak hazırlanan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onanan (okul - radyo) yayımları için de birinci fıkra hükümleri uygulanır" hükmü bulunmaktadır.

Buradan benim anladığım, ders kitapları ve yardımcı kitaplardır. Temel olarak da maddenin birinci fıkrası alınmalıdır. Çünkü, ikinci fıkrada, birinciye atıfta bulunulmaktadır. Buradaki **"seçme ve toplama eser"** kavramı üzerinde durulması gerekiyor kanısındayım.

Prof. Dr. Nuşin Ayiter, **Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri** adlı kitabının 65. sayfasında, seçme ve toplama eserlerin bilimsel armağanlar, ansiklopediler, antolojiler ve benzerleri olduğunu belirtmiştir. Ona göre, "belli bir maksada göre bir hususî plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi" mümkündür. Burada, açıkça değinilmeyen husus biyografiler ve bunlara eklenen seçmelerdir.

Kanunda ve Ayiter'in kitabında üzerinde en çok durulan konu iktibaslar, (alıntılar) konusudur. Kanunun "iktibas serbestisi" başlığını taşıyan 35 inci maddesinde "iktibasın belli olacak şekilde yapılması lâzımdır. İlim eserlerinde, iktibas hususunda kullanılan eserin ve eser sahibinin adından başka bu kısmın alındığı yer belirtilir" hükmü bulunmaktadır. Sayın Ayiter de, kitabının 155 inci sayfasında, "Ne var ki, yapılan iktibaslar hiçbir zaman bir başkasının fikir ürününden 'geçinmek' haline dönüşemez" diye yazmıştır. Daha sonra da, 156 ncı sayfasında, "Bilim eserlerine yapılacak iktibaslar eser yayımlanmış olmak şartıyla maksadın haklı göstereceği ölçü içinde uzun ya da kısa parçaları kapsayabilir (büyük iktibas)" diye görüş bildirmiştir.

Bu hüküm ve görüşler alıntılarla ilgilidir. Bunlar, biyografi kitaplarının birinci bölümü için geçerlidir. İkinci bölümü oluşturan ve eserlerinden seçmeler bölümü ile ilgili değildir ve bu konuda bir hüküm de yoktur. Bu tür eserler bir antoloji de değildir. Ama, biyografisi yazılan sanatçının kişiliğini belirtmek, ortaya koymak ve okuyanlara örnek sunmak bakımından da önemi yadsınamaz.

Sanatçının hakkının ortadan kaldırılması gibi bir düşüncemiz yoktur. "Başkasının fikir ürününden geçinmek" de sözkonusu değildir; aksine, onu okura tanıtmak ve böylece kitaplarının satılmasına bir ölçüde de olsa yardımcı olmaktır. Kanunun 34 üncü maddesinin son fıkrasında, "Bütün bu hallerde eser ve eser sahibinin adı mutad şekilde zikredilmek icabeder" hükmü yer almıştır. Bu gibi biyografilerde bu husus bütün olarak, çok geniş biçimde de belirlenmektedir.

Bu seçmelerin alınması yasağı, kanun hükümlerine göre, ölümünün üzerinden elli yıl geçmiş olanlar için elbette sözkonusu değildir. Yaşayan bir sanatçının da izni alınabildiği sürece bir engel sözkonusu olamaz. Ama, ölmüş bir sanatçı için (daha çok yazar ve şairler için) geçerlidir. Bir yazarı ya da şairi tanıtmak için çaba harcayan, inceleme ve değerlendirme yapan, o kişiyi okurlara tanıtmayı amaçlayan biri için seçmeler yapamamak gibi bir durum üzerinde durmak gerekir. Üstelik bu tür kitaplar, bir bakıma okul içi ya da okul dışı **"eğitim ve öğretim gayesine tahsis edildiği anlaşılan seçme ve toplama eserler"** gibi düşünülebilir, nitelendirilebilir. Ayrıca, "bir başkasının fikir ürününden geçinme haline dönüşme de sözkonusu değildir.

Bir yazar ve şair düşünelim. Bir çok şiir yazmıştır, hikâyeler yayımlamış ve çeşitli kişilere gönderdiği mektuplar da sonradan yayımlanmıştır. Bunlara, yayımlanmış anıları, romanı ya da romanları olduğunu da ekleyelim. Bir biyografide, bunlardan ne kadar seçme yapılabilir ki,. Bugün en geniş bir biyografiyi bile ele alsak, bu kadar eserden olsa olsa yüzde on seçme yapılabilir.

Çözüm ve sonuç olarak diyorum ki, yasaya eklenecek küçük bir hükümle, bu gibi eserlere, biyografisi yazılmış olan kişinin eserlerinden belirli ölçüde seçme konulabilmesi olanağı sağlanmalıdır. Bu hüküm, o kişiyi sanatçı yönüyle daha iyi tanıtabilme için gereklidir, zorunludur. O sanatçıyı seven, bu sevgiyle de biyografisini yazan kişiye mirasçılarının ya da yayıncılarının olumsuz yaklaşımı sonucu eserlerinden yapılan seçmeleri kitaba ekleyememek durumu pek hoş, pek insancıl ve pek yerinde bir davranış olmadığı kanısındayım. Ama, burada bir ölçünün de gerektiğine inanıyorum.●

gökyüzü ölmeyecekti

ibrahim dizman

içli annelerin düşleriyle büyüdük
fesleğen kokan camlarda
beyaz gömlekler giyerdik taşralı kızlara şairdik
ay doğardı yazlık sinemalara ağlardık
yolcuyduk içimizde çoğalan seslere

ses göçmen bir kuştu
yüreğimizde çırpınan
radyolarda geceyi büyüten haberler
kocaman bir göz / afişlerde yılmaz güney
her çınar bir nâzım / sarı saman kağıtlarda
etimize gömülmüş bir bıçaktı hayat
beklerdik kapalı kapılarda

gökyüzü ölmeyecekti
yağmurlardan sızacaktı
aşkların çiçekten geceleri
kasabanın dalgınlığından bir çığırtkan geçecekti
önce biz duyacaktık
biz düşecektik yollara

önce kim gitti
akşam bitmemiş bir kitap tadındayken
sevincin cemresi düşmemişken evlere

nabi üçüncüoğlu şiir ödülü

Şair **Nabi Üçüncüoğlu**'nun anısını yaşatmak, sanatını ve sanatçı kişiliğini yeniden gündemde tutmak, yazınımıza yeni adlar yeni yapıtlar kazandırmak amacıyla bir şiir ödülü düzenlenmiştir.

YARIŞMA KOŞULLARI:

1- Yarışmaya Ocak 1991 - Temmuz 1992 tarihleri arasında 1. basımı yapılan şiir kitaplarıyla, kitaplaşmaya hazır şiir dosyaları katılabilecek.

2- Dosyalar, makine yazısıyla yazılmış ya da makine yazısından fotokopiyle çoğaltılmış olacaktır.

3- Dosyalarda gerçek ad kullanılacaktır.

4- Yarışmacılar, yayımlanan kitabından 9 taneyi ya da yayıma hazır dosyalardan 9 dosyayı, en geç 15 Temmuz 1992 tarihine değin postaya vermiş olacaklardır.

5- Yapıtlar, Ahmet Özer, P.K. 631 61001 - TRABZON adresine NABİ ÜÇÜNCÜOĞLU ŞİİR ÖDÜLÜ notuyla gönderilecektir. Belirtilen tarihten sonra gönderilenler yarışma dışı tutulacaktır.

6- Yapıtlara bir katılım belgesiyle, gönderilen ürün sayısınca (9 adet) kısa özgeçmiş eklenecektir.

7- Yarışmaya katılan yarışmacıların ürünleri geri verilmeyecektir.

8- Yarışmada 1. gelen yapıt sahibine 1 milyon 200 bin lira, ikinci gelene 800 bin lira, üçüncü gelene de 500 bin lira verilecektir. Ödül kazananlara birer plâketle birlikte, Kıyı'nın 1 yıllık abonesi sağlanacaktır.

9- Yarışmanın seçici kurulu, soyad dizinine göre;

Baki Akgül (yazar), Mehmet Yaşar Bilen (yazar), İsmet Zeki Eyuboğlu (yazar), Subutay Hikmet (şair), Ömer Kayaoğlu (şair), Ahmet Özer (şair), Gündoğdu Sanımer (şair), Rasim Şimşek (yazar), Naim Tirali (yazar)den oluşmaktadır.

10- 15 Ağustos 1992 tarihinde sonuçları açıklanacak bu yarışma, Nabi Üçüncüoğlu'nun ailesinin öncülüğünde, Kıyı Kültür ve Sanat Dergisi'nce yürütülecektir.